Ewoud Sanders
& Rob Tempelaars

1001 NEDERLANDSE
EN VLAAMSE
VERWENSINGEN

MET EEN
WOORD VOORAF
DOOR GERRIT KOMRIJ

Krijg de vinkentering!

Het Taalfonds

Krijg de pestpokken, val dood, loop naar de maan, je kunt me de bout hachelen – we kennen verschillende soorten verwensingen. Van superkorte, tot extreem lange. Van poëtische, zoals *stik de moord in Amersfoort,* tot ironische als *je hebt een goed hart, maar het moest gebraden op je rug hangen.* Dit boek onderscheidt acht soorten verwensingen. Samen geven ze een onthutsend beeld van de taboes in onze cultuur. Nooit eerder werd dit onderwerp zo uitvoerig, diepgravend en toch toegankelijk behandeld.

Ewoud Sanders (1958) is journalist en taalhistoricus. Hij heeft verschillende woordenboeken op zijn naam staan en publiceert in *NRC Handelsblad, Onze Taal* en *Van Dale's Taalbrief.*

Rob Tempelaars (1956) is redacteur van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT). Hij publiceert in *Trefwoord* – een vakblad voor woordenboekenmakers – en in *Onze Taal.*

'Nederlanders hebben de naam beheerst, nuchter en tolerant te zijn. Na lezing van dit boek denkt u daar anders over.'
Uit de *Inleiding.*

'Verwensingen behoren tot het actiefste deel van ons taalinterieur.'
Gerrit Komrij in het *Woord vooraf.*

ISBN 90-254-1245-9
9 789025 412456

UITGEVERIJ CONTACT

KRIJG DE VINKENTERING!

Ewoud Sanders & Rob Tempelaars

Krijg de vinkentering!

1001 Nederlandse en Vlaamse verwensingen

1998
Uitgeverij Contact
Amsterdam/Antwerpen

Opgedragen aan dr. Reinhold Aman, koning van de vloek in het land der puriteinen.

Eerste druk november 1998
Tweede druk december 1998

Copyright © Ewoud Sanders en Rob Tempelaars
Copyright © Woord vooraf: Gerrit Komrij
Omslag: ARTGRAFICA
Typografie: Arjen Oosterbaan
Tekeningen: Stichting Vi-Taal Den Haag (Ruud Janssen, Tony Bloem en Albert van de Ven)

ISBN 90 254 1245 9
D/1998/0108/742
NUGI 943

Inhoud

Woord vooraf door Gerrit Komrij 7

Inleiding 10
Verantwoording 19

1. Ziekteverwensingen: krijg een vet hart 23
2. Doodverwensingen: stik de rotmoord 88
3. Verwensingen met ander onheil: trap op een hark 101
4. Verdwijnverwensingen 105
   Ga je moeder pesten 105
   Loop naar de Mookerhei 114
   Overige verdwijnverwensingen 133
5. Afweerverwensingen: je kunt me de bout hachelen 137
6. Ironische verwensingen: jullie lijken op elkaar 156
7. Zelfverwensingen: ik mag doodvallen als ... 162
8. Rijmende verwensingen: val in moten voor mijn poten 167

Geraadpleegde bronnen en literatuur 173

Register 179

Barca, krijg de tering!
Barca tabescas, opschrift in het amfitheater van Pompeji (79 n.Chr.)

I got down into the canoe, while the Dutchman, standing upon the deck, loaded me with all the curses and injurious terms his language could afford.
Jonathan Swift, *Gulliver's Travels* (1726)

Wat doet men in de kamers
Der Volksvertegen... kramers?
Men schuldt er en men scheldt er.
Men duivelt en men helt er,
Men stampt en men coleert er,
Men sakkert en men Freert er.
Guido Gezelle, 'In de kamers!', in: *Guido Gezelle's proza en varia* (ed. Baur) deel 4, p. 556 (1866)

Je hoort weinig rondborstige verwensingen meer.
Gerrit Komrij, *Verzonken boeken* (1986), p. 221

Scheidsrechter Van Egmond, die niet foutloos maar wel onpartijdig floot, kreeg de meest gruwelijke verwensingen naar zijn hoofd geslingerd.
Dagblad de Limburger 9.12.1996

Woord vooraf

door Gerrit Komrij

We springen nogal huichelachtig om met wat we de ander toewensen. Soms hoor je dat iemand zo'n akelig verkeersongeluk heeft gehad – rug geknakt, darmen verkoold, het hoofd rauw als een hamschijf – dat je zegt: je zou het je ergste vijand niet toewensen. Vanzelfsprekend wens je het je ergste vijand toe. Twee, drie keer als het kon.

We laten ons over de aap die medemens heet ook wel eens positiever uit. Het liefst als hij of zij onder de grond ligt. Over de doden niets dan goeds, zeggen we dan. Of als iemand nog leeft: 't is ook maar een mens.

't Zijn bezweringsformules. We roepen ons zelf toe dat we het met onze openhartigheid niet te bont moeten maken. Allemaal ter wille van de nabestaanden of het sociale zelfbehoud. Als iemand – eindelijk – dood is zouden we hem of haar pas *goed* door het slijk willen halen. Het slachtoffer is er niet meer om ons op de vingers te tikken. Als we zeggen: 't is ook maar een mens, doelen we eigenlijk op iemands verregaande beestachtigheid. Maar de uitdrukkingen *klinken* acceptabel. Het zijn vergoelijkingen waarmee we voor de buitenwereld een beeld van maatschappelijkheid, zelfs van menslievendheid in stand houden – een beeld dat haast nooit overeenkomt met onze diepste gedachten.

Steek de moord, val dood, krijg het kleplazarus. Zulke simpele verwensingen liggen voortdurend op het puntje van onze tong, spelen onophoudelijk door ons hoofd, worden ongetelde malen woordeloos uitgesproken. Ze behoren tot het actiefste deel van ons taalinterieur. Niet meer dan een fractie ervan passeert het strottenhoofd om zich daadwerkelijk tot klank om te toveren. Afgaande op het grote aantal vloeken en verwensingen dat we toch al horen moet de totale frequentie – uitgesproken en onuitgesproken – fenomenaal zijn.

Sommige mensen strooien gemakkelijk met verwensingen, bij de meesten komt het er kleintjes of helemaal niet uit. Sodemieter op, denken ze stilletjes. Loop naar de maan, zeggen ze hardop. Een eufemistischer verwensing is er al niet. Gek – of het in opdracht moeten lopen naar de maan welbeschouwd niet de meest hondse taak van de twee is.

Huichelachtigheid en mooipraterij *kunnen* niet goed zijn. 't Zou me niet verbazen als zelfs de bijbel die veroordeelde. Daar breekt de bijbel dan impliciet een lans mee voor het verwensen, schelden en vloeken. Hoe dan ook – voor de gezondheid is al dat opkroppen en verdringen in elk geval volstrekt verkeerd.

Het reikt verder dan het vermijden van een maagzweer. Dat je in staat bent een ander te verwensen, het onderscheidt de mens van het dier en van de zielloze dingen. De mens is een onredelijk wezen en geen pianokruk, al zou je hem wel een poot uitdraaien.

Verwensingen vormen een illustratie bij de leer van de menselijke uitersten. Net als bij het geloof gaat het altijd om de laatste dingen – om dood en ziekte en andere geschenken. De vloeker en de vrome delen hetzelfde menselijke referentiekader – het kader van stervensangsten. De verwensing is de binnenvoering van het psalmgezang.

Wie zijn medemens een toegenaaide reet toewenst na een drieweekse vakantie in een bruine-bonenparadijs roept ook *zichzelf* toe dat hij een mens is. Dat hij over zintuigen beschikt en een ruggengraat, dat hij de woede kent en de keerzijde van het bestaan, dat hij meer is dan berekening en rekenkunde alleen.

Elkaar een beetje knuffelen, dat doen katten en kanaries net zo goed. Maar elkaar iets lelijks – het allerlelijkste – toewensen, daartoe stijgt alleen de mens.

Hoogstens zou je het bezwaar kunnen opperen dat ons repertoire zo beperkt is. Val dood, krijg het kleplazarus en loop naar de maan verdienen niet meteen de oorspronkelijkheidsprijs.

Bij te overdadig gebruik van steeds hetzelfde treedt bovendien slijtage op. Je hóórt de kracht en de betekenis van de woorden niet langer. Je wenst iemand de tering toe en bent al blij dat-ie kucht. Je wou dat iemand naar de maan liep en dankbaar constateer je dat-ie een centimeter is opgeschoven.

Zo zijn we niet getrouwd. Als de waarheid nog enig aanzien geniet in de wereld, zal er opzienbarend verwenst moeten worden.

Om het gebrek aan variatie en de slijtage tegen te gaan kan de bijzondere verzameling verwensingen die in dit boek *Krijg de vinkentering!* is bijeengebracht goed van pas komen. We kunnen uit dit materiaal leren hoe er – binnen een vast stramien en zekere regels – eindeloos gevarieerd kan worden, met verwensingen die minuten kunnen duren en de verwenser zélf bijna om zeep helpen, om redenen van ademnood. Wat ook weer niet de bedoeling was.

Waarom willen we het, als het om verwensingen gaat, graag nét even anders zeggen dan anderen? Waarom maken we er de vinkentering met een randje eczeem van en het kleplazarus tot drie eeuwen over de rand van de piespot?

Omdat we, wat ik dus zei, enorm veel ophebben met de waarheid. Moge u kruipend door de woestijn op zoveel water stoten als de waarheid

weegt! Dat dus niet. Onze drang om zo origineel mogelijk te klinken zal eerder te maken hebben met genoemde slijtage. Maar vooral, dunkt me, met het wezen van de verwensing – dat zij goed terechtkomt en dat de identiteit van de afzender opvalt.

Hoe specifieker de verwensing, hoe groter de kans dat zij doel treft. Daarbij heb je altijd één speciaal iemand op het oog, iemand die jou heeft dwarsgezeten, gemaltraiteerd of zomaar tegengesproken, en je wilt dat die ene ook weet wie *jij* bent. Dus je moet je onderscheiden. Je moet je verwensingen iets unieks meegeven.

Hoe gevarieerder en uitgebreider de verwensing, hoe meer het ook oplucht. 't Is of je een repeteergeweer op iemand ledigt. Een van de verwensingen in dit boek luidt: *sterf in de meelzak en ga gepoeierd de hel in.* Je zou zeggen, als je iemand toch de hel in wenst, waarom moet hij er dan ook nog 'ns zo belachelijk uitzien? Gepoeierd – of, zoals in een ander voorbeeld, als een wandelende brievenbus? Dat is dubbelop. Maar dat is ook de bedoeling.

Er kan *nog* een uitbreiding bij en *nog* een uitbreiding. Zo'n verwensing krijgt dan iets heroïsch, het wordt iets als stampvoeten tegen een muis. Sterf in de Arabische meelzak en ga als gepoeierde kameel de hel in. We presenteren onze verwensingen zoals we ons visitekaartje presenteren: in de hoop dat de ander nog eens aan je zal denken.

We wensen hem of haar alle ziektes en doodsoorzaken toe, een stoomwals en een hagelbui van molenstenen, *alles in de hoop dat de ander nog eens aan je zal denken.* Dat is de paradox van de verwensing.

De ander houdt niet genoeg van je, dat is het. Wat is verwensen menselijk!

Inleiding

Moge de Venus van Pompeji haar woede keren tegen hem
die dit uitwist.
Abiat Venere Bompeiiana iratam, qui hoc laeserit,
opschrift op een muur in Pompeji (79 n.Chr.)

Nederlanders hebben de naam beheerst, nuchter en tolerant te zijn. Na lezing van dit boek denkt u daar anders over. Ook het beeld van de Vlamingen moet enigszins worden bijgesteld. Zij staan te boek als vriendelijk, beleefd en gezagsgetrouw. Dat moge in vergelijking met Hollanders zo zijn, de Vlaamse verwensingen laten ook een andere, minder goedmoedige kant zien. En dan te bedenken dat verwensingen, in vergelijking met vloek- en scheldwoorden, in het Algemeen Informeel Nederlands nog sterk in de minderheid zijn.

Dit brengt ons meteen op de afbakening van dit boek. *Vloeken* – lasterlijke vuilspuiterij met de naam van God en de zijnen – komen in dit boek nauwelijks voor. Ze zouden u onaangenaam kunnen treffen, en nog veel belangrijker: nog niet zo lang geleden is er een uitgebreide studie over vloeken verschenen. Ook over *scheldwoorden* – beledigende woorden en woordgroepen – is de laatste jaren het nodige gepubliceerd. Voor *bedreigingen* en *dooddoeners* hebben we evenmin plaats ingeruimd. Soms met spijt in het hart, want het zou zeker de moeite waard zijn eens wat dieper in te gaan op uitdrukkingen als *je zuster op een horrebok*; *ik sla je kop door je ribbenkast, dan kun je je hele leven door de tralies kijken*; *ik trap je uit je laatste verschoning* of *je vader had zijn kwakkie tegen de kachel moeten spuiten, dan was jij met een sisser afgelopen* (dan wel *je vader had zijn kwakkie beter in de sloot kunnen spuiten, dan waren 't tenminste nog kikkervisjes geweest*).

Maar met ruim duizend Nederlandse en een paar honderd Vlaamse verwensingen hadden we al de handen vol, en daarom komen vloeken en scheldwoorden hier alleen ter sprake als ze iets met een bepaalde verwensing te maken hebben. Overigens gaan vloeken, scheldwoorden en verwensingen in het dagelijks leven vaak hand in hand. Iemand die een ander toesnauwt *godverdeshit, eikel, laat je nakijken*, gebruikt een vloek, een scheldwoord én een verwensing. Soms wordt ook nog een gebaar toegevoegd. In dit boek zijn enige bekende agressieve gebaren afgebeeld die bij verwensingen, vloeken of scheldwoorden worden gebruikt. Als extraatje

zijn nog enkele gebaren uit de Nederlandse 'doventaal' opgenomen, want schelden, vloeken en verwensen blijven niet beperkt tot horenden.

Verwensingen kunnen erg grof zijn, maar tegelijkertijd zijn ze vaak geestig en creatief: *je hebt een goed hart, maar het moest gebraden op je rug hangen; ik hoop dat je oud wordt, maar dan vannacht nog; krijg de draadnagelschijterij, dan kun je je eigen rijk schijten in een ijzerwinkeltje* – je moet er maar op komen. Het is de taal van de straat, de kroeg en het sportveld. Sommige verwensingen zijn bijna dagelijks te horen, maar in geen woordenboek te vinden. De meeste staan hier voor het eerst op papier. Nergens krijgt u dus zoveel onheil naar uw hoofd geslingerd, in geen ander boek worden u zoveel ziektes, aandoeningen, gebreken en andere vreselijke dingen toegewenst als hier. Van harte! Beschouw het als een ontluisterend kijkje in de informele woordenschat van de Lage Landen. Als spreekwoorden de ziel van een natie weerspiegelen, zoals vaak wordt beweerd, dan doen verwensingen dat zeker.

Acht soorten verwensingen

In dit boek onderscheiden we acht soorten verwensingen. Benoemingsmotief, vorm en betekenis zijn bepalend geweest om onderscheid te maken tussen *ziekteverwensingen, doodverwensingen, verwensingen met ander onheil, verdwijnverwensingen, afweerverwensingen, ironische verwensingen, rijmende verwensingen* en *zelfverwensingen*. Iedere categorie begint met een toelichting. Hoewel er ook historische verwensingen zijn opgenomen, ligt de nadruk op hedendaagse verwensingen. Er staan veel meer Nederlandse in dan Vlaamse. In Nederlandstalig België is het genre minder populair. Er zijn bovendien duidelijke verschillen: in Vlaanderen komen beduidend minder ziekteverwensingen voor, maar bij verwensingen die beginnen met *kus, lik* en *schijt* nemen de Vlaamse een dominante positie in.

Natuurlijk hebben we geprobeerd om in iedere categorie redelijk compleet te zijn, maar elke woordenboekenmaker weet dat dit een ijdel streven is. De benoemingsmotieven en de onderliggende taalkundige structuren zijn echter volledig in kaart gebracht. Ook iemand die een ander schuimbekkend iets afschuwelijks toewenst, houdt zich aan bepaalde taalkundige regels, zelfs als hij ter plekke een nieuwe verwensing verzint.

Een en ander is te verduidelijken met een paar voorbeelden. Stel, twee viswijven krijgen bonje. De een roept *joh, krijg de pokken.* De ander kan dan roepen *krijg zelf de pokken,* maar het is effectiever om iets ergers te verzinnen, om de verwensing te versterken, bijvoorbeeld tot *krijg de pestpokken.* Waarop de eerste weer: *krijg de gloeiende pestpokken.* Of, nog sterker: *krijg de kanker-tyfus-tering-pokkenpest.* Maar nummer twee wint, want zij

kent de verwensing *krijg de Overmaasse hazewindhonden-korenmolen-pestpokken.* Einde discussie.

Een ander voorbeeld. Op een bepaalde school of in een bepaalde wijk zegt men *krijg de tering.* Na een tijdje is deze verwensing niet doeltreffend meer, want afgesleten. Zij wordt versterkt door er bijvoorbeeld van te maken *krijg de vinkentering.* Of, nog krachtiger: *krijg de vliegende vinkentering, dan kun je fluiten.*

Opbouw van een verwensing

Wat kunnen we uit dit alles opmaken? Dat een verwensing begint met een basisvorm. Dat kan bijvoorbeeld *krijg de kanker* zijn. Vervolgens zijn er twee mogelijkheden: een uitbreiding aan de linker- of aan de rechterkant.

Uitbreiding aan de linkerkant kan door een bijvoeglijk naamwoord toe te voegen. Voorbeeld: krijg de *gierende* kanker. Of door aan *kanker* een ander woord te plakken, zoals bij *blaf*kanker. Hier is *kanker* dus het tweede deel van een samenstelling. In verwensingen als *krijg de gierende blafkanker* en *krijg de Arabische kutkanker* wordt een en ander gecombineerd.

Bij een uitbreiding aan de rechterkant zijn er verschillende vormen. Bij de eerste wordt aan de achterkant van de ziektenaam iets vastgeplakt, zoals in kanker*zooi.* De basisvorm kan ook worden uitgebreid met een nadere bepaling, ingeleid door een voorzetsel. Bijvoorbeeld: *krijg de kanker op je lip, krijg de bloedkanker achter je hart* of *krijg de pleurisvervelling aan je onderlip.* Meestal verwijst zo'n bepaling naar een lichaamsdeel, wat nogal voor de hand ligt als je iemand een ziekte toewenst.

Door zo'n lange uitbreiding aan de rechterkant krijgt de verwensing een ander karakter. Immers, als je echt boos bent roep je iemand iets korts en krachtigs toe, zoals *krijg de kolere* of *krijg de tering.* En niet: *je moet zoveel koorts krijgen dat de dokter naar je nest moet roeien.* Zoiets krijg je in die korte woede-uitbarsting je strot niet uit. Nee, als je tegen iemand zegt *krijg een mierennest achter je hart, waar de dokter niet bij kan komen, dan kunnen ze het eruit dragen,* dan krijgt de verwensing bedoeld of onbedoeld iets grappigs, iets schertsends. Met die korte verwensingen ontladen we ons emotioneel; het zijn spontane woede-uitbarstingen. De lange zijn bedoeld om verbaal te imponeren, iemand te overtroeven, de ander met de mond vol tanden te laten staan, soms zelfs te intimideren. Vaak worden ze opzettelijk heel snel uitgesproken, zoals ook bij de langste Nederlandse verwensing, die de vorm heeft van een gedicht:

Stik, verrek, verrot, verteer
Donder op en lazer neer

Val in drieën voor mijn knieën
Val in moten voor mijn poten
Krijg de kouwe kippenkoorts
Waterpokken enzovoorts
Barst!

Lange of geornamenteerde verwensingen ontstaan vooral in relatief kleine gemeenschappen – op scholen of in wijken –, waar snel behoefte is aan variatie in het scheld-, vloek- en verwensrepertoire. Korte verwensingen leiden onafhankelijk daarvan een eigen leven en bestaan soms al eeuwen.

De opbouw van dit boek

De meeste verwensingen beginnen dus als een kale kerstboom. Dan komen de kaarsjes, dan de ballen, de engelen en de slingers, en ten slotte de piek. Zo is dit boek ook ingericht. Eerst de, in de tekst uitspringende, basisvorm, dan de uitbreidingen aan de linkerkant, dan die aan de rechterkant. Bij de meeste verwensingen stopt het daar – of gewoon al bij de basisvorm –, maar bij grote groepen zoals *kanker*, *tering* en *pest* komen samenstellingen met de ziekte als eerste lid (*kanker*zooi) in de boomstructuur vóór samenstellingen met de ziekte als tweede lid (blaf*kanker*). En dat natuurlijk strikt alfabetisch, tenzij anders aangegeven.

Doordat er nogal wat stapelingen voorkomen – denk bijvoorbeeld aan *krijg de kanker-tyfus-tering-pokken-pest* – zijn verwijzingen onvermijdelijk, maar hierin zijn we zo terughoudend mogelijk geweest. Een dergelijke stapelvorm is behandeld bij de eerstgenoemde ziekte. Verwensingen zoals *krijg een koperen kind, dan kun je je de kanker poetsen* staan aan het eind van een groep. Dit klinkt allemaal ingewikkeld, maar het wijst zich vanzelf. Wie direct een bepaalde verwensing wil vinden, kan bovendien in het alfabetisch register kijken.

Spreiding en gebruik

Natuurlijk is er wel het een en ander over Nederlandse verwensingen gepubliceerd, maar verhoudingsgewijs was de oogst uit boeken en tijdschriften nogal mager (zie 'Literatuur' in de Verantwoording). De basis van dit boek werd dan ook gelegd door een aantal oproepen die in december 1997 en januari 1998 verschenen in *de Volkskrant*, *Onze Taal*, de *Haagsche Courant*, *De Standaard* en een flink aantal regionale dagbladen. Ook op de radio werden oproepen gedaan. Daarnaast werden er vragenformulieren verspreid op scholen en via Internet. Een en ander leverde ruim tweehonderd brieven op, met honderden verwensingen, uit alle hoeken van het taalge-

bied. Van zeer hoog opgeleiden tot mensen met alleen lagere school. De jongste inzender was 9, de oudste 86.

Die brieven maakten veel duidelijk over de spreiding en het gebruik van verwensingen. De briefschrijvers lieten er bijvoorbeeld geen misverstand over bestaan waar het meest wordt verwenst: op straat en op het schoolplein. Bijna allemaal stuurden zij verwensingen op uit de tijd dat ze nog buiten speelden of op school zaten. Lezers van boven de tachtig herinnerden zich verwensingen uit de jaren dertig, twee meisjes van dertien stuurden een lijst op met ruim honderd vloeken, scheldwoorden en verwensingen die ze de afgelopen jaren op school hadden gehoord. Op latere leeftijd wordt er ook nog wel verwenst, maar beduidend minder en meestal in bijzondere situaties. Hoog scoren het verkeer en ruzies thuis of elders. Ook het leger blijkt een rijke bron te zijn. Sommige lezers hoorden daar verwensingen die zij hun leven lang niet meer vergaten, zoals *krijg een doodkist met spiegels, dan kun je je eigen geraamte in elkaar zien sodemieteren.*

Als je op de brieven mag afgaan, wordt er in de grote stad meer verwenst dan in dorpen, zeker door volwassenen. Dat is niet zo vreemd. Het lijkt niet verstandig om in Boerenkoolstronkeradeel tegen een zeurende buurvrouw te roepen *joh, achterlijke stoephoer, krijg de roodkoperen klarinettyfus, dan kun je je de kanker poetsen.* Daar zou het hele dorp nog tijden over napraten. In een grote stad is men anoniemer en dus doorgaans grover.

Dit betekent overigens niet dat er in de provincie geen creatieve verwensingen te horen zijn. Volgens een informant uit Montfort in Limburg, een dorp met een paar duizend inwoners, zegt men daar onder andere *je kunt mijn rug op en over m'n buik eraf* en *sterf in de meelzak en ga gepoeierd de hel in.*

De regionale verschillen lijken nog vrij groot, hoewel de televisie ook hier de grote gelijkmaker is. *Krijg de vinkentering* bijvoorbeeld, door informanten een typisch Amsterdamse, Haagse of Rotterdamse verwensing genoemd, is inmiddels vrij algemeen bekend. Mogelijk hebben Jacobse en Van Es, de vermaarde Haagse penozetypetjes van Kees van Kooten en Wim de Bie, hier een rol in gespeeld, want die uitdrukking lag hun in de mond bestorven.

Taboes en invloed van het Jiddisch

Inhoudelijk gaan verwensingen slechts over een beperkt aantal onderwerpen. Zoals te verwachten liggen die vooral op het terrein van de taboes, zoals ziekte, dood, seksualiteit, genitaliën, poep en pies. Verwensingen met ziektes zijn in ons taalgebied verreweg het populairst. De Amerikaanse wetenschapper Reinhold Aman, 's werelds grootste expert op het gebied van

agressief taalgebruik, heeft wel eens geopperd dat de Nederlandse voorkeur voor ziekteverwensingen wellicht uit het Jiddisch is overgenomen, maar het is zeer de vraag of dit juist is.

Weliswaar komen er in het Jiddisch ziekteverwensingen voor – zie bijvoorbeeld *krijg de krenk, krijg het makke, krijg een darmscheuring* en *krijg de wijtik* –, maar dat zegt niet zoveel. De eerste Nederlandse ziekteverwensingen dateren al uit de zeventiende eeuw; de Jiddische zijn in ons taalgebied veel later opgetekend. Bovendien lijken Jiddische verwensingen juist uit te blinken door humor en subtiliteit. Zo schrijft M.H. Gans in *Het Nederlandse jodendom* (1985): 'Echt joodse verwensingen [...] behelzen een zogenaamd hartelijke wens, eindigend met een vreemde zinswending.' Verwensingen als *krijg de cetem*; *krijg de Vaz Dias*; *de Keizersgracht in, de Kerkstraat uit*; *jullie lijken op elkaar* en *krijg de klok*, opgetekend in joods Amsterdam voor de Tweede Wereldoorlog, zijn voor niet-ingewijden zonder uitleg niet te begrijpen. Illustratief wat dit betreft is het citaat bij de Jiddische verwensing *sta op en ga zitten*, in het hoofdstuk over ironische verwensingen.

Voordat echt goed kan worden vastgesteld of het nou werkelijk zo typisch Nederlands is, al die ziekteverwensingen, moet er meer bekend worden over hoe er in andere landen wordt verwenst – want dat is nog lang niet goed in kaart gebracht. Zeker is wel dat de onderwerpen die in verwensingen aan bod komen, per taal sterk kunnen verschillen. Zo luidt een Spaanse verwensing *met de beenderen van je overleden vrienden bouw ik een ladder om naar binnen te klimmen en je oma te verkrachten.* De Arabieren zeggen onder meer *je zuster zuigt aan de eikel van een syfilitische kameel*, en de Bengali *ik laat een scheet in je vaders baard.* De ergste vloek die Aman ooit hoorde, komt uit Hongarije. Daar zeggen ze: *O God, hou op met in m'n gezicht te slaan met je lul die nog onder de poep zit van het Jezus-neuken.* Hierin zijn zo'n beetje alle taboes die je kunt bedenken bij elkaar geveegd.

Actualiteit

Verwensingen zijn duidelijk aan mode onderhevig. In 1935 stonden de Nederlandse kranten vol over sancties tegen Italië omdat dit land Ethiopië was binnengevallen. Niet iedereen wist wat sancties waren, maar het klonk dreigend, en prompt verzon een Amsterdammer de verwensing *krijg de sancties!* Een leraar van een middelbare school in Noord-Brabant meldde dat daar nu de verwensing *krijg de gekke-koeienziekte* zeer geliefd is. Tot de jongste verwensingen behoren *ga montignaccen*; *krijg de varkenspest* en *krijg het syndroom van Braakhekke.* Een van de oudste in dit boek is *steek de moord.* Die dateert al uit het begin van de zestiende eeuw. Over het alge-

meen hebben vooral God en de duivel hun sterke positie in verwensingen verloren, een ontwikkeling die samenvalt met de ontkerkelijking van de maatschappij.

Je vindt al grove verwensingen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw, met name in kluchten, maar de laatste veertig of vijftig jaar zijn ze wel erg hard geworden. Dit geldt ook voor de omgangstaal: wat vóór de jaren zestig nog te boek stond als plat of Bargoens, hoor je nu op het Journaal. Subtiele verwensingen als *ik wens u veel personeel* – met als onuitgesproken boodschap: en dus veel kopzorgen – hebben tegenwoordig geen effect meer.

Vooral de verwensingen met ziektes worden nu nog door veel mensen als schokkend of kwetsend ervaren. Dit bleek bijvoorbeeld uit een radio-uitzending waarin werd gevraagd om verwensingen door te bellen. Lachend zei iemand *krijg de rambam met een rietje*, maar om nou die met die ziektes hardop voor de radio te zeggen – nee, dat ging te ver.

Verschillende informanten bleven daarom liever anoniem. Zo schreef een vrouw uit Zoetermeer: 'Nee, maar geen afzender liever. Ik ben weliswaar een vrolijke, ondernemende, maar een keurige 81-jarige oma van acht kleinkinderen en dat wil ik zo wel graag houden, niet waar?' (en vervolgens somde zij tien pittige verwensingen op).

Vergelijkbare signalen komen bij de Bond tegen het vloeken binnen. Men krijgt daar te horen dat er met die religieuze vloeken nog wel te leven valt, 'maar de beledigingen en de ziektes die je af en toe naar je hoofd geslingerd krijgt, daar moet wat aan gedaan worden', zo stond onlangs in *HP/De Tijd.*

Eendagsvliegen

Het is helemaal niet moeilijk om zelf verwensingen te verzinnen. Pak een medische encyclopedie uit de kast en u maakt zo honderd verwensingen die niet in dit boek staan. Ook zonder encyclopedie kun je trouwens ver komen. Toen Freek de Jonge in 1975 in het tijdschrift *Hollands Diep* een mapje met twaalf verwenskaarten besprak van de tekenaar Yrrah, verzon hij uit de losse pols:

Een langdurig sterfbed toegewenst
Franco is dood, nu jij nog
Prettige gijzeling
Gefeliciteerd met je nieuwe gebit
Van harte gefusilleerd
En nu die andere borst nog.

Ook in het werk van Gerrit Komrij zijn zelfverzonnen verwensingen te vinden, zoals *krijg de verslikpneumonie*. En Battus verwenste de directie van de Bijenkorf ooit als volgt: *huichelachtige warenschijthuismiezeraars, moge de roltrap je vermorzelen tot een papje etter van de ziekte van Bang, van Graai, en van Zijk.*

Het grootste deel van de verwensingen in dit boek is aangedragen door meerdere informanten. Eenmalig aangetroffen verwensingen zijn alleen opgenomen als ze qua vorm, betekenis of benoemingsmotief aansloten bij andere verwensingen. Dit maakt de kans groot dat ze in bredere kring bekend zijn (geweest). Op deze manier hebben we geprobeerd om eendagsvliegen en al te particuliere verwensingen te weren. Daardoor zijn bijvoorbeeld *krijg de gifkikkereczeem*; *krijg een endeldarmvernauwing*; *krijg een fietspompenlullebek*; *krijg elastieken buikharen* en *krijg elefantiasis aan je ballen*, komen te vervallen. Overigens zaten er tussen de inzendingen – voor zover wij konden nagaan – maar erg weinig zelfverzonnen verwensingen. Meestal bleek uit andere inzendingen dat een op het oog incidentele vorming wel degelijk in bredere kring wordt gebruikt.

Geschiedenis

Tot slot iets over de geschiedenis van verwensingen. De oudste dateren van ver voor onze jaartelling. Egyptische priesters schilderden vervloekingen op graven om eventuele grafschenners te treffen. De Grieken en Romeinen graveerden vervloekingen in tabletten van klei of lood, die ze soms in de waterput van hun vijand smeten. Op de muren van Pompeji zijn verschillende verwensingen aangetroffen, zoals *laat je aan het kruis nagelen* (*in cruce figaris*). We treffen verwensingen aan in de bijbel, in de Edda en in middeleeuwse ridderverhalen. Soms gaat het zelfs om complete rituele scheldgesprekken, die aan strikte regels gehoorzamen.

Ook de christenen konden er wat van. Vooral de katholieken blonken uit in het bedenken van verschrikkelijke verwensingen waarin op gezag van de Heer der Heerscharen de totale vernietiging van een persoon of zaak werd afgeroepen. Overigens mocht de Kerk zelf wel verwensen, maar de gelovige niet. Nog in het begin van deze eeuw werd 'vervloeking van den evennaaste, wanneer zij werkelijk gemeend is', beschouwd als een zware zonde.

En natuurlijk waren verwensingen oorspronkelijk echt gemeend. Het was een enge, gevaarlijke onheilswens, waartegen men zich probeerde te beschermen met een tegenvloek of tegenspreuk, door een kruisteken te maken of een heilige aan te roepen. Het is overigens niet zo dat niemand meer gelooft dat verwensingen en vervloekingen effect kunnen hebben. In 1994

kreeg een man in Zwolle twee weken voorwaardelijke straf opgelegd, omdat hij tegen zijn buurman had geroepen: 'Ik heb een vloek over je uitgesproken. Ik zorg ervoor dat je binnenkort doodgaat.'

Maar over het algemeen neemt niemand meer aan dat je werkelijk de *kolere*, een *oogkasverzakking* of de *zevendaagse hik* kunt krijgen omdat iemand je dat toewenst, hoe gemeend de wens soms ook is. Wat dat betreft is dit een volkomen onschuldig boek.

Medewerkers

Natuurlijk hebben we bij dit boek hulp gehad. Marc De Coster leverde kopieën van een belangrijke Vlaamse bron en diverse knipsels; Jan Dagevos, huisarts te Vorden en jeugdvriend van een van de auteurs, behoedde ons voor enkele medische uitglijers; Hans Geluk verwerkte de brieven en schriftelijke bronnen in een databank en deed het meeste zoekwerk op de cd-rom van het WNT; Marlou ter Horst nam de ondankbare taak op zich om talloze kleine correcties in te voeren; Justus van de Kamp leverde Jiddische verwensingen en diverse citaten uit het te verschijnen *Koosjer Nederlands. Joodse woorden in de Nederlandse taal*; Liesbeth Koenen droeg enkele artikelen aan; Nicoline van der Sijs keek de etymologie na en las de eerste versie van het manuscript kritisch door; P.G.J. van Sterkenburg leverde enkele verwensingen uit zijn enquêtemateriaal die niet in zijn boek *Vloeken* zijn gepubliceerd; en Theo Veenhof tekende voor de eindredactie en het register. En natuurlijk had dit boek nooit bestaan zonder de moeite die alle informanten zich hebben getroost. Allemaal zeer hartelijk bedankt, en moge geen van de verwensingen in dit boek jullie ooit treffen!

Het spreekt zó voor zich dat we het bijna zouden vergeten: vanzelfsprekend houden wij ons van harte aanbevolen voor aanvullingen, correcties en commentaar.

Heemstede – Boskoop, september 1998

Ewoud Sanders, Rob Tempelaars

Verantwoording

Om de vele vormvarianten van verwensingen onder één noemer te kunnen vangen, is gekozen voor een genormaliseerde vorm. De genormaliseerde vorm is bijvoorbeeld *krijg koperen hartkleppen, dan kun je je je leven lang de tering poetsen*, ook al werd de verwensing ingezonden als *krijg kopere hartkleppe, dan ken je je eige je leve lang de tering poetse.* In de lopende tekst wordt de oorspronkelijke vorm soms wel aangehaald. We hebben niet *altijd* genormaliseerd. Niemand zegt *ik mag lijden dat* of *lik mijn reet.* Dat is dus gewoon *ik mag* lije *dat* en *lik* me *reet* gebleven. Bij Vlaamse verwensingen zijn bepaalde karakteristieke elementen gehandhaafd. Voor Nederlanders mag *ge* een ongebruikelijke aanspreekvorm zijn, in Nederlandstalig België is die heel gewoon.

De spelling is gemoderniseerd. Zo werd *kippekoorts* kippenkoorts en *vinketering* vinkentering (*vinkentering* werd trouwens vaak in die vorm door de informanten aangeleverd). In citaten is natuurlijk wel de oorspronkelijke spelling aangehouden. Citaten uit dialectbronnen zijn – waar dat voor de begrijpelijkheid nodig was – omgezet in standaard-Nederlands.

Een deel van de citaten is rechtstreeks afkomstig uit het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT), maar veel hebben wij zelf bij elkaar gesprokkeld. Uit het WNT overgenomen citaten zijn doorgaans nagekeken in de oorspronkelijke bron. Daarnaast hebben we vooral dankbaar gebruikgemaakt van het *Woordenboek van populaire uitdrukkingen, clichés, kreten en slogans* (1998) van Marc De Coster – op dit gebied een van de rijkste nieuwe materiaalverzamelingen. Zeer algemeen voorkomende verwensingen zijn bovendien nagezocht in diverse digitale krantenbestanden.

Aanhalingen uit brieven zijn soms stilistisch enigszins aangepast, evidente fouten in spelling en interpunctie zijn er stilzwijgend uitgehaald. Dit alles vanzelfsprekend zonder de kern van de zaak te veranderen. Redactionele toevoegingen binnen citaten staan tussen vierkante haken.

Wij geven vaak een aanduiding van jaar en plaats, bijvoorbeeld 'omstreeks 1960 gehoord in Den Haag'. De waarde van die informatie is beperkt. Het kan goed zijn dat zo'n verwensing eerder bestond, en zij kan ook buiten Den Haag voorkomen – maar daar hebben wij geen informatie over kunnen vinden. Wij vermelden die gegevens omdat ze toch een *indicatie* geven van de ouderdom en de spreiding van een verwensing. Bovendien blijkt hieruit dat verwensingen vaak veel ouder zijn dan je uit de opname in woordenboeken zou kunnen opmaken. Woordenboeken zijn

wat dit betreft erg preuts en terughoudend geweest en zijn dat soms nog.

Voor dateringen op basis van woordenboeken is niet altijd het jaar van publicatie aangehouden, maar – als dit bekend was – de periode van de materiaalverzameling. Het *Bargoens woordenboek* van Endt bijvoorbeeld is naar zijn zeggen gebaseerd op Amsterdams materiaal uit de jaren vijftig. Bij het WNT is niet het jaartal van het deel maar van de aflevering aangehouden.

De meeste verwensingen worden met kracht uitgesproken. Eigenlijk zou er dus steeds een uitroepteken achter moeten staan. Maar ja, duizenden uitroeptekens, dat komt de leesbaarheid niet ten goede. Misschien wilt u zo vriendelijk zijn ze erbij te denken. In de lopende tekst zijn ook zo weinig mogelijk bronnen genoemd. Als een verwensing slechts in één bron voorkomt, wordt die meestal wel genoemd. Bij sommige verwensingen is vermeld dat ze in de Grote Van Dale zijn opgenomen. Dit is gedaan omdat het iets zegt over de acceptatie en de verbreiding van zo'n verwensing.

Literatuur

Zoals gezegd bestaat er relatief weinig literatuur over verwensingen. De belangrijkste recente verzameling is te vinden in *Vloeken. Een cultuurbepaalde reactie op woede, irritatie en frustratie*, van P.G.J. van Sterkenburg. Van Sterkenburg legt echter sterk de nadruk op de frequentie, de emotionele waarde en de taboewaarde van vloeken en verwensingen. Bovendien gaat zijn boek in de eerste plaats over vloeken. Zijn langste lijst verwensingen telt 109 nummers.

Andere belangrijke bronnen – die ook door Van Sterkenburg zijn gebruikt – zijn het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, de diepgravende studie van C. de Baere *Krachtpatsers in de Nederlandsche volkstaal. Een verzameling oudere en jongere bastaardvloeken* (Antwerpen 1940), en de boekjes van Inez van Eijk (1980, 1995).

Maar er zijn nog diverse andere belangrijke bronnen: ook Stoett (1923) geeft bijvoorbeeld vele tientallen verwensingen (die lang niet allemaal door het WNT konden worden verwerkt), en Mullebrouck (1984) geeft 175 Vlaamse. Daarnaast bleken er nog heel wat in de Grote Van Dale te staan, en natuurlijk vormden literaire werken een belangrijke bron. Een selectie van de overige literatuur die voor dit boek is gebruikt, staat achterin. Algemene naslagwerken en encyclopedieën zijn daar overigens niet in opgenomen. De lijst 'Geraadpleegde bronnen en literatuur' kan ook dienstdoen als opstapje voor wie meer wil weten over agressief taalgebruik.

Bekijk het maar!

1. Ziekteverwensingen

Op de ranglijst van verwensingen staan verwensingen waarmee men een ander een ziekte of een ziekelijke aandoening toewenst, fier op de eerste plaats. In het Nederlands wordt vermoedelijk meer met ziektes verwenst dan in welke taal dan ook.

Welke ziektes wensen wij de ander bij voorkeur toe? Als we kijken naar het aantal verwensingen per ziekte, dan staat *kanker* onbetwist bovenaan, gevolgd door (vormen van) *diarree*, *tering* en *tyfus*. De achtervolgende groep bestaat uit (vormen van) *koorts*, *pest*, *colère (klere)*, *pleuris* en *pokken*. Daarna volgt het grote peloton, onder aanvoering van allerlei aandoeningen aan lichaamsdelen, gevolgd door kleinere groepjes en – helemaal aan het eind – een lange stoet van eenlingen. Onder de achterblijvers zijn er enkele, zoals *aids*, die spoedig naar voren zullen spurten; andere ziektes, zoals *pest* en *pokken* lijken, zeker als we dat met vroeger vergelijken, enigszins op hun retour.

De ranglijst van het aantal verwensingen per ziekte zegt wel iets, maar lang niet alles over hoe vaak bepaalde uitdrukkingen worden gebruikt. Zo zijn er maar weinig verwensingen met *pest* en *pokken*, maar die worden wel erg vaak gebruikt. Gevarieerdheid moet dus worden onderscheiden van frequentie, al zal een frequente verwensing meestal een groter aantal uitgebreide varianten kennen.

Bovendien beschikken de meeste mensen slechts over een beperkt verwensingen-repertoire. Veel informanten wijzen daar ook op: er zijn slechts een paar verwensingen die ze echt regelmatig gebruiken. Maar aan de andere kant blijven juist de unieke verwensingen, en dan vooral de ziekteverwensingen, veel van onze zegslieden hun leven lang bij. Dat geldt in het bijzonder voor oudere mensen die zich massaal ziekteverwensingen uit hun jeugd herinnerden, vaak met exacte gegevens over het waar, wie en waarom. De jonge informanten, bijna altijd scholieren, stuurden meestal korte, harde ziekteverwensingen toe die vaak direct aansluiten bij de actualiteit. In deze verwensingen komen vaak ook Engelse woorden voor.

Welke soorten ziektes en aandoeningen treffen we zoal aan? Wat dit betreft zijn er twee groepen te onderscheiden: *échte ziektes* en *fictieve ziektes*. De categorie echte ziektes valt weer uiteen in twee groepen: zeer ernstige, vaak dodelijke ziektes (*aids*, *kanker*, *pest*, *tering*, *tyfus* en dergelijke) en minder kwaadaardige, niet-levensbedreigende ziektes of aandoeningen

(*diarree, kramp*), waarbij vooral lichamelijke afwijkingen tamelijk goed vertegenwoordigd zijn (*een dikke x, iets* of *wat aan je x* enz.).

Bij de fictieve ziektes en 'ziekelijke' aandoeningen treffen we niet-bestaande ziektenamen als *de cetem, de hubelcelubes, de muizenhuig, de reetketelsteen(herrie), de scheurkalenderziekte* en *de vergietziekte*, die ook wel in omschrijvende vorm voorkomen (*krijg een bombardement achter je x, krijg een mierennest achter* of *in je x*). Verder worden dierenziektes vaak toegepast op personen. Ook daarbij kan het om echte ziektes (*pip* en dergelijke) of om fictieve ziektes (*miemkesrazel*) gaan. Populair zijn ook de verwensingen waarmee men iemand een bijzondere stoelgang of iets aan zijn anus toewenst (*aambei, holstrontverklontering, racekak, schijttyfus*) en de seksueel getinte verwensingen, met speciale aandacht voor de genitaliën (*krijg een dikke tampeloeris, de fuck, iets aan je pik, een kromme, de kut*).

Dwars door alle categorieën heen loopt het onderscheid tussen echt gemeende en humoristisch bedoelde verwensingen. In het algemeen is de regel: hoe gemeender, hoe korter; hoe uitgebreider, hoe schertsender.

Wat de betekenis betreft is er een onderscheid te maken tussen een eigenlijke betekenis en een wat meer oneigenlijke betekenis: in het eerste geval wenst men iemand echt de genoemde ziekte toe (wat van oudsher de bedoeling was), in het hedendaagse Algemeen Informeel Nederlands is de betekenis vaak afgezwakt tot 'rot op, donder op, je kunt me de bout hachelen'. In het algemeen blijven ziekteverwensingen echter vaak, in welke betekenis ook gebruikt, kwetsend, krachtig en beledigend.

Ook de karakteristieke vorm van ziekteverwensingen hangt met de betekenis samen: ziekteverwensingen beginnen vrijwel altijd met *krijg...*, de vorm die overeenkomt met de oorspronkelijke betekenis. De wat afgezwakte betekenis vinden we vaak in de vorm *je kunt de x krijgen*, bijvoorbeeld: *krijg de kanker* en *je kunt (voor mij, wat mij betreft, voor mijn part) de kanker krijgen.*

@#$%^&*(!

Krijg de aids

Zoals bekend is *aids* een door geslachtsgemeenschap overgebrachte ziekte, met als voornaamste kenmerk dat het natuurlijke afweersysteem van het lichaam ernstig wordt aangetast. De ziekte werd aan het eind van de jaren zeventig in de Verenigde Staten ontdekt, maar komt in Afrika al ruim honderd jaar voor. Aanvankelijk sprak men van *GRID* (*Gay-Related Immune Disease*), maar in september 1982 deponeerde het US Center for Disease Control de naam AIDS (*Acquired Immune Deficiency Syndrome*). Ten

onrechte werd *aids* geruime tijd beschouwd als een ziekte die uitsluitend bij homoseksuelen voorkomt. Vergelijk *krijg de flikkerkanker.*

Krijg een aidsbult
Gesignaleerd in Amsterdam.

Krijg alles

Hiermee wordt bedoeld: krijg de vreselijkste ziektes. Een informant herinnerde zich deze verwensing te hebben gehoord in een jeugdprogramma van de VPRO. De varianten *krijg nou gauw alles* en *krijg nou echt alles* tekende hij op uit de mond van zijn vierjarige zoontje, die ze gebruikte toen iets maar niet wilde lukken. Een informant uit Amsterdam weet nog precies hoe hij met de verwensing *krijg alles* kennismaakte:

> Deze zeer ruime verwensing werd mij toegeworpen door een collega drogisterijmedewerkster in de Watergraafsmeer die door mij geplaagd werd. Medio jaren zeventig. Vooral de duistere gelaatsuitdrukking van deze dame gaf de verwensing veel extra kracht.

Krijg alles wat er op het bord van de polikliniek staat, behalve de dokter en het spreekuur
Gehoord in Rotterdam. In Amsterdam kent men het vergelijkbare *krijg jij het hele polikliniekbord.*

Krijg de beris

Wat je iemand hiermee precies toewenst, is niet bekend. Deze verwensing is in 1935 voor het eerst gevonden, in het werk van de Rotterdamse schrijver Willem van Iependaal. Een Bargoens woordenboekje uit 1937 geeft de vorm *krijg de beris.* Latere bronnen schrijven ook *beres* en *berus.*

Voor de herkomst zijn verschillende verklaringen gegeven. Zo is *beris* gezien als een verbastering van *pleuris,* van de tropische ziekte *beriberi* en van het Jiddische *beries hamiele* 'besnijdenis'. Maar geen van deze verklaringen is echt overtuigend. Dat *pleuris* van invloed is geweest is wel waarschijnlijk, ook omdat dit wel eens wordt verbasterd tot *pleris.* Overigens zegt men tevens *zich de beris lachen.* Die uitdrukking is in 1947 aangetroffen in een boek van Piet Bakker. De verwensing *krijg de beris* komt relatief vaak voor.

Krijg de bibberitis

Bibberitis is – vanzelfsprekend – een imaginaire ziekte. Het woord is gevormd van de stam van het werkwoord *bibberen* met de geleerde uitgang *-itis,* die in medische termen meestal duidt op een ontsteking, zoals in *appendicitis* 'blindedarmontsteking'. Daarmee hoort *bibberitis* in een rijtje oorspronkelijk schertsend bedoelde woorden, samen met onder andere *aanstelleritis.* Vergelijkbaar is de quasi-geleer-

de ontlening *bibberatie*, een woord dat vooral wordt gebruikt in de informele uitdrukking *de bibberatie krijgen* 'angst krijgen voor iemand of iets'.

Krijg een bombardement (achter, in ...)

De verwensing *krijg een bombardement*, gevolgd door een voorzetselbepaling, is in het hele Nederlandse taalgebied bekend. Vooral het hart, de kiezen en de longen moeten het ontgelden. Vermoedelijk is deze verwensing ontstaan na het bombardement op Rotterdam, in mei 1940. Hierbij kwamen ruim negenhonderd mensen om het leven. De vroegste variant is in 1942 gehoord in Den Haag.

Krijg een bombardement achter je hart, dan kun je puinruimen

'Ik ben van 1930,' schreef een inzender uit de hofstad, 'en was waarschijnlijk 15 of 16 jaar, toen ik tijdens een straatruzie hoorde zeggen: *krijg een bombardement achter je hart dan kan je puin ruimen.* Dat werd daar, in de Trompstraat in Den Haag, regelmatig gezegd.' De verwensing werd onlangs nog gehoord in Noord-Brabant. Men zegt ook *krijg een ontploffing achter je hart* en *krijg een verzakking achter je hart, dan kun je puinruimen.*

Krijg een bombardement achter je kiezen

Eind jaren zestig gehoord in Leiden, Oegstgeest en Rotterdam. Eén inzender schreef: 'Ik vind dit een prachtige verwensing: griezelig concreet, bedreigend, bizar – zó bizar dat de aangesprokene zich niet gauw écht beledigd zal voelen. Kromtaal op z'n Leids dus, met een knipoog.'

Krijg een bombardement achter je kiezen, dan kun je puinruimen

Ingezonden door iemand uit Amsterdam. Begin jaren zestig hoorde iemand in Rotterdam de variant *krijg de bombardementspleuris achter je kiezen, (dan) kun je puinruimen. Pleuris* dient hier vanzelfsprekend als een versterkend element. Hij schreef: 'Deze blijde boodschap is mij ter ore gekomen als opgroeiend jongetje (7 à 8 jaar oud, begin jaren zestig) in Rotterdam, waarschijnlijk op de lagere school of via vriendjes uit de buurt.'

Krijg een bombardement achter je longen, (dan) kun je puinruimen

In 1942 gehoord in de Spoorwijk in Den Haag.

Krijg het aan je braam

Gehoord in Utrecht, in de vorm *Âch, kreg 't an je braom.* Waarschijnlijk wordt met *braam* een fictief lichaamsdeel bedoeld, vergelijkbaar met *lurven* en *kladden.* De verwensing is in ieder geval schertsend bedoeld.

Krijg de broekhoest

Broekhoest is een humoristisch bedoelde benaming voor 'wind, veest, scheet'. Het woord komt vermoedelijk uit de soldatentaal. In de Grote Van Dale (1992) wordt het als gewestelijk gekarakteriseerd, maar het is allang doorgedrongen tot de algemene taal. De verwensing *krijg de broekhoest* is onder andere bekend in het Noord-Hollandse Heiloo.

Krijg de broodkaartenziekte

In 1920 opgetekend in het tijdschrift *Buiten*, in een artikel waarin J. Schuitemaker de loftrompet steekt over de volkstaal. 'Hoe overvloedig 't materiaal is, waarover de volkstaal beschikt, blijkt b.v. als de een den ander 'n verwensching naar 't hoofd slingert.' Als voorbeelden geeft hij:

> Krijg de kouwe koorts, krijg de warme ziekte, of 't apezuur of de pest, de roering, de broodkaartenziekte enz. De laatste uitdrukking toont aan hoe de volkstaal op de hoogte van den tijd blijft.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog ging het brood in Nederland op de bon. Met een *broodkaart* kon men één zogeheten *regeringsbrood* krijgen.

Krijg een bult

Met *krijg een bult* wenst men iemand niet zomaar een klein pukkeltje of een buil toe, nee, hier wordt gedacht aan een 'bochel' – een ziekelijke vergroeiing van de wervelkolom. Men zegt ook *zich een bult lachen* of *werken*.

Krijg de cetem

Tussen 1923 en 1950 verscheen in Amsterdam de krant *De Cetem*, een internationaal, financieel-economisch nieuwsblad. Het ging om een Nederlandse editie van een populaire Franse krant. Sinds 1924 verscheen deze krant – als enige in Nederland – op zondag. Hij werd op zondagavond verkocht en bevatte alle uitslagen van de sportwedstrijden van die dag – een noviteit in de Nederlandse journalistiek. Om dit nog eens extra te benadrukken, werd de krant die dag uitgevent met de kreet: 'Alle uitslagen!' Voor de joviale Amsterdammers was dit een schot voor open doel. Al snel ontstond de verwensing *krijg de cetem*, waarmee werd bedoeld: *krijg alle (huid)uitslagen bij elkaar*. Omdat niet iedereen deze verwensing direct begreep, kwam ook de uitgebreide vorm voor, namelijk *krijg de cetem, dan heb je alle uitslagen bij elkaar*. Met het krantje verdween de uitdrukking, maar hij leeft nog voort in de herinnering van veel Amsterdammers en werd ons van diverse zijden toegezonden.

Een vergelijkbare verwensing is *krijg de Vaz Dias, dan heb je alle uitslagen tegelijk*. M.S. Vaz Dias (1881-

1963) had in Amsterdam een bekend persbureau, dat als eerste nieuwsberichten uitzond via de radio. In die uitzendingen zullen ook de sportuitslagen te horen zijn geweest.

Krijg de cholera

Kenmerkend voor *cholera* zijn hevige diarree en een niet te stoppen neiging tot braken. Regelmatig breken er nog grote epidemieën uit, meestal op het Aziatische continent, met India en Pakistan als centra, maar soms ook in Europa en Afrika. De ziekteverwekker is, zoals Robert Koch in 1883 ontdekte, een kommavormige bacil die vooral in verontreinigd drinkwater voorkomt. In de oudere taal kwam *cholera* voor als benaming voor een andere ziekte, die gepaard ging met acute darm- en maagaandoeningen; deze – minder ernstige – ziekte noemde men vroeger ook wel *bort* en tegenwoordig *inlandse cholera* of *cholerine.*

Ons woord *cholera* gaat terug op het laat-Latijnse woord *cholera* 'ziekte van de gal'. Etymologisch moet het worden onderscheiden van *colère,* dat bij ons als *klere-* in veel verwensingen en scheldwoorden voorkomt. Er zijn slechts twee verwensingen aangetroffen met *cholera*: de basisvorm *krijg de cholera* en de stapelvorm *krijg de touwtering-tyfus-pleuris-kanker-cholera.* Vergelijk ook *colère* en *hartwater.*

Krijg de colère, klere

Het Franse woord *colère* 'woede', dat teruggaat op het laat-Latijnse *cholera* 'ziekte van de gal', is vooral voor onze zuiderburen een bekende. Het wordt daar – gespeld als *colère, koleire, kolère* en *kolerie* – informeel gebruikt voor 'woede, drift, kwaadheid'. Men zegt daar ook *in een Franse koleire schieten* 'woedend worden' en *er de koleire van krijgen* 'er woedend, chagrijnig van worden'. Ook *koleirig* 'woedend, driftig' wordt volop gebruikt.

In Nederland kennen we *colère* als een productief voorvoegsel, meestal gespeld als *klere-* en *kelere-* maar soms ook als het vetter klinkende *kolere.* Denk bijvoorbeeld aan *klerelijer, klerewijf* en *kolerezootje.* Veel Nederlanders denken dat *klere* een verbastering is van *cholera.* Waarschijnlijk is het daarom in zoveel verwensingen terechtgekomen.

Krijg de klere is een van de meest gebruikte verwensingen. Ook de verkorte vorm, *de klere* of *de kolere,* komt voor. Veelgehoorde varianten zijn *je kunt de klere krijgen, laat ze allemaal de klere krijgen* en *krijg toch allemaal de k(e)lere.* Die laatste vorm komt onder andere voor in de film *Ciske de rat* uit 1984. Danny de Munk zingt hierin, op een tekst van Karin Loomans:

Krijg toch allemaal de kelere
Val voor mijn part allemaal dood

Ik heb geen zin om braaf te leren
Ik eindig toch wel in de goot
Kinderen willen niet met me spelen
Noemen me 'Rat', en wijzen me na
De enige, die me wat kan schelen
Die is er nooit, dat is m'n pa

Freek de Jonge gebruikte de vorm *kolere* in 1975 in een bespreking in het tijdschrift *Hollands Diep* van een serie verwenskaarten van de tekenaar Yrrah:

Twaalf verwenskaarten van Yrrah. Toen ik mij dit pakje van twaalf kaarten ter beoordeling aanschafte, zei de wederverkoper: 'Dat is dan 12,50 gulden.' Waarop ik zei: 'Krijg nou de kolére.' Waarop hij gevat antwoordde met: 'Dat zijn dan dertien verwensingen voor dezelfde prijs.'

Krijg de godver-kolere-kankertyfus achter je dikke darm

Krijg een koperen kind, dan kun je je de hele dag de klere poetsen
Dit is de basisvorm van de hieronder genoemde varianten.

In plaats van *de klere poetsen* wordt ook *de kanker, de tering* of *de tyfus poetsen* gebruikt. Daarnaast komt *krijg een koperen kind, dan kun je je rot poetsen* regelmatig voor.

Sommige varianten dateren uit de jaren vijftig.

Krijg een kind met een gouden hoofd, dan kun je je de hele dag de klere poetsen
In de jaren tachtig gehoord in Rotterdam.

Krijg een kind met een koperen harses, dan kun je je de hele dag de klere poetsen
Eveneens gesignaleerd in de Maasstad. Een Amsterdamse variant is *krijg een kind met 'n koperen kop, keijje je lam poetsen.* In Amsterdam zegt men ook *krijg een kind met een koperen harses, ken je je 't lazarus poetsen.*

Krijg een kind met een koperen kop, dan kun je je de klere (kolere) poetsen

Krijg een kind met een koperen kin, dan kun je je de hele dag de klere poetsen

Je kunt voor mij een pop krijgen met een koperen kontje, dan kun je je de klere poetsen

Krijg de kopertyfus, dan kun je je de kolere poetsen

Krijg een darmscheuring

In 1904 door Herman Heijermans gebruikt in *Diamantstad,* een roman die speelt in joods Amsterdam. Hij gebruikt de Jiddische vorm:

'Stik, stik,' gilde Dovid, den doek die 'n bloedrige prop leek, dreigend

in z'n vuist ballend: 'Krijg 'n darme-reising, vuilik!... Wat doe 'k met je gelul! Geef me 'n paar schoene – dan trek ik ze an achter je lawaaie [begrafenis].'

Reissen is Jiddisch voor 'scheuren'.

Krijg de diarree, de racekak, de schijt(erij)

Voor het gemak smijten we hier alle vormen van dunne poep op één grote hoop. Met *diarree*, ook wel *racekak*, *(slinger)schijt*, *schijterij*, *galopstront* of *spuitpoep* genoemd, wordt immers steeds hetzelfde bedoeld: een dunne ontlasting als gevolg van een ziekelijke aandoening of van een stoornis in de werking van maag en darmen. Gangbaar zijn ook verwensingen die beginnen met de gebiedende wijs *schijt*, zoals in *schijt een boterletter*.

Krijg de racekak

Krijg de schijt(erij)
In Nederlandstalig België zegt men *krijg het schijt* of *krijg(t) schijt*. In 1984 is daar bovendien gesignaleerd *hij mag van mij gerust het zwart schijt krijgen*.

Krijg(t) vliegende schijt
Eveneens gesignaleerd in Nederlandstalig België.

Krijg de schijt, (dan) kun je stront ruimen
Gehoord in Amsterdam.

Krijg de schijttyfus
Het element *schijt* heeft niet alleen een versterkende functie, maar doelt ook op het meest kenmerkende verschijnsel van buiktyfus: hevige diarree.

Krijg de schijtzenuwen
Net als *krijg de zeikzenuwen* een variant van *krijg de zenuwen*. De verwensing werd ingestuurd door een Hagenaar. Overigens kan men van de zenuwen inderdaad diarree krijgen.

Krijg de blubberschijt
Gehoord in Rotterdam.

Krijg de draadnageldiarree
Draadnageldiarree moet een funeste uitwerking op de anus hebben. Onder andere bekend in Soest en Den Haag.

Krijg de draadnagelschijterij, dan kun je je eigen rijk schijten in een ijzerwinkeltje
Uitgebreide variant van de vorige verwensing, ingezonden door iemand uit het Zeeuwse Rilland. De oorsprong moet waarschijnlijk gezocht worden in Den Haag, getuige zijn opmerking: 'op z'n Haags klinkt dat gewéldig.'

Krijg de slingerschijt
Veelvoorkomende verwensing, onder andere gesignaleerd in Den Haag en Amsterdam. Men zegt ook *aan de slingerschijt zijn* voor

'diarree hebben'. In Den Haag schijn je je *de slingerschijt* te kunnen *schrikken.*

Krijg de slingerschijt tot in de eeuwigheid
Rijmende, uit Den Haag afkomstige uitbreiding van de vorige verwensing.

Krijg de slingerschijt van hier tot Haarlem, en alle paaltjes raak
Variant van *krijg een rolling van hier tot Haarlem, en alle paaltjes raak.* Ingestuurd door iemand uit Castricum.

Krijg de slingerschijt, die langs je benen glijdt
Slechts eenmaal toegezonden, rijmende verwensing. Ook de variant *krijg de slingerschijt, dat 't van narigheid langs je benen glijdt* komt voor. Een informant herinnerde zich deze laatste verwensing uit zijn diensttijd, midden jaren vijftig.

Krijg de spijkerschijt, dan kun je je eigen bek dichttimmeren
Deze prachtige verwensing is eens gehoord door iemand uit Voorschoten. Hij schrijft:

> In 1953, op de zondag van de watersnood, waren wij 's avonds/'s nachts als militairen – zenuwachtig – in onze vrachtauto's op weg naar het watersnoodgebied. Terwijl wij in onze wagen op onze plunjezakken probeerden wat te rusten, was een van de jongens – waarschijnlijk door de zenuwen – als maar aan het 'ouwehoeren'. Klinkt plots uit het donker de opmerking: 'Man, ik wou dat je de spijkerschijt kreeg, dan kon je je eigen bek dichttimmeren.' Wij waren ineens klaarwakker en hebben zitten brullen van het lachen. De desbetreffende jongen heeft wel verder zijn mond gehouden. [...] In onze afdeling waren vrij veel Rotterdamse jongens, dus misschien is het een uitdrukking uit Rotterdam of omgeving.

Spijkerschijt is, althans wat de uitwerking betreft, te vergelijken met *draadnageldiarree* en *draadnagelschijterij.*

Krijg de slingershit
Moderne variant van *krijg de slingerschijt,* ingestuurd door scholieren uit Noord-Brabant.

Krijg de rampam en de natte spuitpoep
Zie onder *krijg de rampam.*

Krijg een dik(ke) ...

'Dit zegt m'n zus wel eens, tot groot ongenoegen van mijn moeder,' schrijft een 17-jarig meisje uit Nuenen, een plaatsje nabij Eindhoven. Het woord dat na *dikke* is weggelaten is *lul* of een van de talloze andere benamingen voor het mannelijk lid. Het is weggelaten om de uitdrukking te verzachten.

Weinig mannen zullen een *dikke* overigens opvatten als een aandoening – tenzij het lid natuurlijk ziekelijk opzwelt – maar door de vorm en door sommige uitbreidingen zijn deze verwensingen hier het best op hun plek.

Verschillende verwensingen kennen het patroon *krijg een dikke x*, waarbij voor *x* een lichaamsdeel naar keus kan worden ingevuld. De betekenis van al deze verwensingen, die vaak grappig zijn bedoeld, is 'rot op, bekijk het maar, je kunt me wat'.

Krijg een dikke fietsbel
Lul is hier vervangen door het eufemistische *fietsbel*. Ook de verkorte vorm *dikke fietsbel* komt voor, met als betekenis 'bekijk het maar, je kunt me wat'.

Krijg een dikke lip
Een variant van *krijg iets/wat aan je lip* (zie verder aldaar). Vergelijk ook *krijg de kanker op je lip*.

Krijg een dikke nek
Volgens Van Sterkenburg (1997) vooral bekend in Vlaanderen. Men zegt ook kortweg *dikke nek*.

Krijg een dikke neus

Krijg een dik oor
Gehoord in Den Briel. In sommige dialecten is *dik oor* de naam voor 'bof'.

Krijg een dikke tam
Ingestuurd door een 60-jarige Amsterdammer. Met *tam* wordt het mannelijk geslachtsdeel bedoeld. Het gaat hier om een verkorting van het Bargoense *tamp* of *tampeloeris*.

Krijg een dikke tampeloeris
De oorspronkelijke betekenis van *tamp* is 'stuk', 'uiteinde van een touw, brood of worst'. Maar in het Bargoens worden *tamp* en *tampeloeris* gebruikt voor het mannelijk lid. Het bedrijven van de geslachtsgemeenschap, neuken dus, wordt in de dieventaal onder andere *tampen*, *rampetampen* en *z'n platte tampie uitgooien* genoemd. De verwensing *krijg een dikke tampeloeris* is onder meer gehoord in Gouda. Omstreeks 1937 registreerde iemand in Den Haag *krijg de trampeloeris*. Het gaat hier ongetwijfeld om een volkse verbastering van *tampeloeris*.

Krijg de droop in je elleboog

Droop, een afleiding van het werkwoord *druipen*, is de naam voor een veeziekte die ook wel *wrang* wordt genoemd. Vroeger was het ook de naam voor een ziekte bij zogende vrouwen. De verwensing *krijg de droop in je elleboog* kennen wij alleen uit de roman *Menschen uit 'n stil Stadje* van Alie Smeding. De roman, die verscheen in 1920, speelt in Enkhuizen:

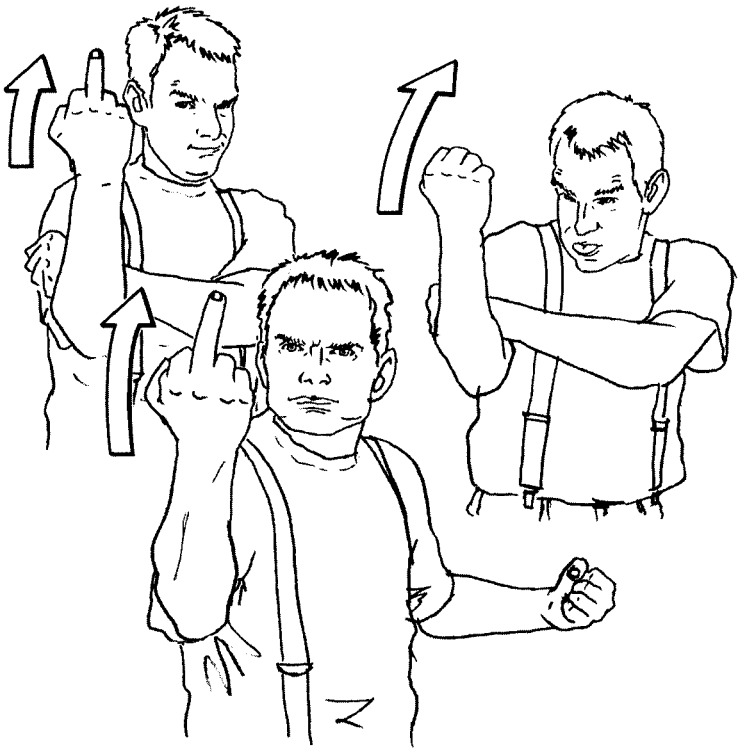

Fuck you! In de ondertiteling bij Engelstalige films wordt deze uitdrukking meestal vertaald met *krijg de klere!*

'Stik jij met je vàstigheid, krijg de droop in je elleboog,' hâ'-ze gegiftigd, hâ'-ze venijnigheid gespógen in d'r belabberdheid.

[Krijg een] enkele reis Meerenberg

Enkele reis Meerenberg is een zogenoemde elliptische verwensing: *krijg een* is weggelaten. Bedoeld wordt 'laat je opsluiten, je bent geestesziek'. Theo Thijssen gebruikte deze verwensing in 1909 in *Jongensdagen*:

> 'Enkele reis Meerenberg!' riep de jongen. [tegen mensen die een beetje raar lopen] [...] Op een afstand begon hij natuurlijk weer: 'Enkele reis Meerenberg!'

En A.M. Reens schreef in 1905 in *Ghetto-ghijntjes*:

> En dan begon de discussie weer op nieuw en trachtte de zoon den vader te overtuigen, met een ongekende bezieling, dat eindelijk de dageraad der Volksbevrijding was aangebroken, het uur der verlossing zou slaan. De ouwe schudde dan meestal het hoofd en zuchtte: Meerenberg.

Meerenberg was de naam van een groot krankzinnigengesticht in het Noord-Hollandse Santpoort. Het werd in 1849 geopend en was het eerste gesticht waar patiënten zonder dwang werden verpleegd. 'De verpleging,' schreef de *Winkler Prins* in 1920, 'is grootendeels toevertrouwd aan geschoolde vrouwelijke verpleegsters.' De naam veranderde later in *Provinciaal Ziekenhuis Santpoort*; inmiddels is de psychiatrische afdeling verhuisd naar Amsterdam. De verwensing was tot in de jaren vijftig regelmatig in de hoofdstad te horen en is nu nog bekend in Haarlem en omgeving. Het Frans kent als vergelijkbare uitdrukking *à Charenton*. In Charenton, even buiten Parijs, was een krankzinnigengesticht gevestigd. H.W.F. Bonte vertaalde deze Franse uitdrukking in 1892 als *hij is rijp voor Meerenberg!*

Krijg het falderappes

Falderappes (ook *falderapes*, *chalderapes*, *falderappie*) is een Jiddisch woord. De verdere herkomst is onzeker. Een van de mogelijkheden is dat het teruggaat op het Portugese *gualdrapa* 'paardendek'. In joodse kringen in Amsterdam was het een scheldwoord voor het gepeupel, het schorriemorrie, vaak ook in de verbinding *stuk falderappes*. Vandaar is dit gebruik doorgedrongen in het Algemeen Informeel Nederlands. In de verwensing *krijg het falderappes* is *falderappes*, net als bijvoorbeeld *hubelcelubes*, een fictieve ziekte. Hoewel deze verwensing weinig voorkomt, staat hij wel in de Grote Van Dale (1992).

Krijg de fuck

Met name in de jongerentaal wordt

het Engelse *fuck* veelvuldig gebruikt, als vloek in uitroepen als *fuck* en *fuck you*, en als verwensing in *fuck off* en *(go) fuck a duck (fuck-aduck)*. De Coster (1998) noemt ook de uitroep *Fuck van de Vetteklep*, een moedwillige verbastering van *Pluk van de Petteflet*, de titel van het beroemde kinderboek van Annie M.G. Schmidt. De verwensing *krijg de fuck* dateert waarschijnlijk uit het einde van de jaren tachtig. Merkwaardig is dat de vorm op een ziekte duidt. Van Sterkenburg (1997) schrijft hierover:

> De betekenis [...] moet aanvankelijk zoiets geweest zijn als 'krijg een vreselijke ziekte als je aan het neuken bent'. Het is ook mogelijk dat de gebruiker van deze verwensing zich de betekenis van *fuck* niet bewust is geweest en er uitsluitend 'iets vreselijks' mee heeft bedoeld. Het komt mij voor dat *krijg de fuck!* momenteel niet meer betekent dan 'lazer op'.

Van Sterkenburg vermeldt ook *fuck de tering*, een vloek die door de toevoeging van een ziekte een verwensende kracht krijgt. De verwensing is al zo inburgerd dat de spelling soms wordt aangepast tot *krijg de vuk*.

Krijg het gebrek

Alleen gevonden bij Inez van Eijk (1995). *Het gebrek* is een verouderde volksnaam voor vallende ziekte ofwel epilepsie. Epilepsie kwam vroeger zeer vaak voor en werd beschouwd als een ziekte met een magische betekenis. Tot ver in de Middeleeuwen werden lijders aan epilepsie zwaar mishandeld omdat men dacht dat de ziekte werd veroorzaakt door boze geesten die moesten worden uitgedreven. Men meende ook dat de ziekte samenhing met de stand van de maan bij de geboorte. Daarom werd de ziekte ook wel *morbus lunaticus* of maanziekte genoemd. Schertsend wordt van iemand die erg dronken is wel gezegd dat hij *de vallende ziekte* heeft. Van voetballers wordt wel gezegd dat zij de *vallende ziekte* hebben als zij zich bezondigen aan de zogenoemde Schwalbe: zij laten zich dan na een kleine overtreding van een tegenstander met veel bombarie op de grond vallen.

Krijg de geeuwhonger

Geeuwhonger, zegt de Grote Van Dale (1992), is 'een plotselinge honger, flauwte waarbij de lijder herhaaldelijk de mond krampachtig wijd opent en met geweld sluit, schijnbaar als uiting van honger (gewoonlijk is het echter een gevolg van overmatige gevoeligheid van de maagzenuwen)'. Het woord *geeuwhonger* is vervormd uit het in oostelijke dialecten voorkomende *gee-honger*, waarbij *gee* verwant is met *gauw*. Toen *gee* niet meer werd begrepen, bracht men het in verband met *geeuw*. De verwensing valt te beluisteren in Den Haag.

Men zegt ook *de geeuwhonger van iets krijgen* 'er onweerstaanbare trek in krijgen, ervan beginnen te watertanden'.

Krijg de gekke-koeienziekte

Zie onder *krijg de zieke-koeiengekte.*

Krijg het gelaas

Gelaas is Jiddisch voor 'ziekte, zweer, gezwel'. Men schrijft ook wel *chelaas* of *gal(l)aas.* De verwensing is onder andere aangetroffen in het werk van Karel de Wind en Querido. Men zei ook *zich het gelaas werken.* Een 'onaangename, nare kerel' werd ook wel een *gelaasdarm* genoemd.

Krijg het gelaas aan je kop

Krijg een hartvervetting

Vervetting is een overmatige, ziekelijke afzetting van vet in organen. Vervetting van de binnenwand van slagaderen is de oorzaak van wat in de volksmond aderverkalking heet. *Krijg een hartvervetting* is onder andere gehoord in IJmuiden, maar komt ook elders voor. Men zegt tevens *krijg een vet hart* en *krijg een vervetting.* Omstreeks 1935 werd in Den Haag een uitgebreide, schertsende variant gehoord, namelijk *krijg een hartvervetting met een mager randje.*

Krijg een hartverzakking

Er zijn verschillende delen van het menselijk lichaam die kunnen verzakken. De endeldarm bijvoorbeeld, het regenboogvlies, oogleden, de baarmoeder en de wand van de vagina. In verwensingen is alleen sprake van een *oogkas-* en een *hartverzakking.* De *hartverzakking* komt het meest voor. Deze verwensing is al omstreeks 1935 gehoord in Den Haag. Iemand uit Amersfoort kende een uitgebreide variant, namelijk *krijg de schape(n)schurft en het rambam en een hartverzakking.*

Krijg het hartwater

Hartwater is een oude volksnaam voor 'maagsap', dat wil zeggen, voor het waterachtige vocht dat men bij sommige maagaandoeningen in de mond krijgt. Het woord is al in de zestiende eeuw aangetroffen. Men sprak ook van *herte(n)water, maagwater* en *weewater.* In Nederlandstalig België sprak men van *hertekwak* of *watergal.* Kiliaan omschreef *herten-water* aan het einde van de zestiende eeuw met het Latijnse *cholera. Hartwater* was de naam voor verschillende ziektes die met heftige maag- en darmstoornissen gepaard gingen. De verwensing werd ons toegestuurd door iemand uit Gouda. De Grote Van Dale (1992) vermeldt *het hartwater krijgen* voor 'zenuwachtig worden'.

Krijg het heen en weer

Verwensingen met de fictieve aandoening *heen en weer* komen in

twee basisvormen voor: *je kunt het heen en weer krijgen* en *krijg (nou) het heen en weer.* De laatste vorm wordt het meest gebruikt. Sommige informanten geven aan dat het om een 'nette' verwensing gaat. Vermoedelijk kunnen we het *heen en weer* beschouwen als een eufemisme voor een vreselijke kwaal, al blijkt uit de onderstaande uitbreidingen dat er ook sprake is van een schertsende ondertoon. Vergelijk *krijg de wip.*

Krijg het heen en weer in twaalf nauwe steegjes
Een verwensing die de kinderen te horen kregen van hun uit Wormerveer afkomstige moeder, telkens als zij haar plaagden of in de maling namen. De nadere plaatsbepaling heeft een komisch effect.

Krijg het heen en weer, van hier tot Wormerveer
Deze rijmende verwensing werd gehoord in Rijswijk. Met 'van hier tot Wormerveer' wordt een zeer aanzienlijke afstand bedoeld.

Krijg het heen en weer zigzag
Omstreeks 1930 gesignaleerd in Scheveningen.

Krijg (jij) het hele polikliniekbord

Volgens een informant een oorspronkelijk joodse verwensing die in het vooroorlogse Amsterdam gehoord kon worden. Vergelijk ook *krijg alles wat er op het bord van de polikliniek staat, behalve de dokter en het spreekuur.*

Krijg de helft, dan ben je ook ziek

'In mijn puberjaren (eind jaren vijftig) in Amsterdam,' aldus een informant, 'hadden mijn vrienden en ik de gewoonte rustig een hele serie verwensingen over ons hoofd te laten uitstorten, om de tegenstander vervolgens toe te wensen: *Krijg de helleft, den beje auk siek!*' Het gaat hier dus om een zogenoemde antwoordverwensing.

Krijg hem

Een eufemistische verwensing, waarin *hem* voor iets vreselijks staat, gezien de vorm waarschijnlijk een ernstige ziekte.

Krijg het

Een wel erg onbepaalde verwensing, mogelijk een verkorting van *krijg het heen en weer.*

Krijg de hik

Als het middenrif krachtig samentrekt en de ademhaling bemoeilijkt wordt, produceren we vaak een geluid dat klinkt als *hik.* Daarbij denken we meestal aan een wat grappige aandoening, veroorzaakt omdat we bijvoorbeeld te snel gegeten of gedronken hebben, maar de hik kan wel degelijk een uiting zijn van een ernstige en soms zelfs dodelijke ziekte. Zo leed paus Pius

XII in 1958 in de laatste weken van zijn leven aan voortdurende hik. De kwaal was het gevolg van keelkanker.

Krijg de zevendaagse hik
Omstreeks 1930 gehoord in Scheveningen. Langdurige hik heet in de medische wetenschap *singultus persistens*. Deze kan ontstaan door allerlei ziektes, zoals kanker en nierziektes. Vergelijk *krijg de derdedaagse koorts*.

Krijg de hik met korte tussenpozen
Alleen aangetroffen bij Van Eijk (1995).

Krijg de blafhik

Krijg de kuthik
Zie onder *krijg de kut*.

Krijg de muizenhik
Gehoord in Utrecht. Mogelijk is *krijg de muizenhuig* van invloed geweest.

Krijg de paardenhik
Toegestuurd door iemand uit Rotterdam.

Krijg het Himalaja

Waarom wenst iemand een ander een hooggebergte toe, in dit geval het hoogste hooggebergte, gelegen in het noorden van India en Nepal? Waarschijnlijk omdat het *erg* is, in dit geval erg hoog, en omdat *Himalaja* een vreemde klank heeft. Himalaja zal hier dus wel schertsend bedoeld een fictieve ziekte of erge aandoening zijn.

Krijg de holstrontverklontering

Eind jaren zeventig gehoord in Bussum. De bedoeling is duidelijk: 'krijg een pijnlijke vorm van verstopping (*obstipatie*)'. De verwensing is te vergelijken met *krijg de reetketelsteen* en *krijg de reetscheetvereelting*.

Krijg de hondenziekte

Onder andere gesignaleerd in Rotterdam en Den Haag. De *hondenziekte* is een, vooral bij jonge honden optredende, ziekte waarbij zich krampen kunnen voordoen. Als een dierenziekte toegepast wordt op mensen ontstaat direct een schertsend gebruik. Van een dronken man die op straat loopt te zwaaien, wordt wel gezegd *hij heeft de hondenziekte*. *Krijg de hondenziekte* komt ook voor in enkele varianten van het bekende verwensingen-versje dat begint met de regel 'Stik, verrek, verrot, verteer'.

Krijg de hubelcelubes

De herkomst van de fictieve ziekte *hubelcelubes* is onduidelijk. Voor zijn boek *Vloeken* (1997) won Van Sterkenburg inlichtingen in bij de hoofdredacteur van het *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*. Deze veronderstelde voorzichtig dat *hu-*

bel mogelijk verband houdt met het Engelse *hubble-bubble* 'geborrel'; de toegesprokene zou dan winderigheid of diarree toegewenst krijgen. Het element *(ce)lubes* kan verband houden met *lues*, een vorm van de geslachtsziekte syfilis. Een andere, meer voor de hand liggende mogelijkheid is dat *hubelcelubes* – een fantasieziekte – gevormd is uit fantasie-elementen. Het gaat dan om een quasi-geleerde vorming die de draak steekt met de medische vaktaal.

Krijg het huigemuig

Toegezonden door iemand uit Medemblik. Ongetwijfeld gaat het hier om een verbastering van *krijg het muize(n)huig*, een verwensing waarmee men iemand een hoog piepstemmetje toewenst.

Krijg de iepziekte

De *iepziekte* werd voor het eerst ontdekt in Nederland, in 1919, en heeft zich nadien over de hele wereld verspreid. De ziekte wordt veroorzaakt door een schimmel en overgebracht door spintkevers. Voor de iep is de ziekte meestal dodelijk. Mensen kunnen natuurlijk geen *iepziekte* krijgen, maar in verwensingen maakt dat niet uit. Deze verwensing is gehoord in Hoevelaken.

Ook de uitgebreide vorm *krijg de iepziekte, dat je staande kapot gaat* komt voor.

Krijg iets/wat aan je lip

Krijg iets aan je lip zal worden gebruikt om iemand de mond te snoeren. Maar wat moet iemand nu eigenlijk aan zijn lip krijgen? Anders gezegd: wat wordt er bedoeld met *iets*? Van Sterkenburg (1997) schrijft hierover: 'Misschien is wat men in deze verwensing iemand toewenst wel een ontstekingachtige aandoening van het type herpes.' Je kunt je echter afvragen of er wel een specifieke ziekte wordt bedoeld. In Amsterdam is de even vage variant *krijg wat aan je lip* gehoord. Vergelijk ook *krijg een dikke lip* en *krijg de kanker op je lip*.

Krijg iets aan je lip, pal bij je oor

Grappig bedoelde uitbreiding, vooral gezegd als iemand een grote mond opzet.

Krijg de influenza

De griep, voor de medici *influenza*, is een hoogst besmettelijke virusziekte die in tal van ernstige en minder ernstige vormen voorkomt. In Hilversum was de verwensing *krijg de influenza* een tijdlang gangbaar. Het gebruik van geleerde termen in verwensingen is ongebruikelijk, tenzij men die termen een beetje belachelijk wil maken. *Krijg de influenza* zou dus een bewustgeleerde verwensing kunnen zijn. De verwensing *krijg de griep* is niet aangetroffen. Wel wordt *pip* soms

ook gebruikt voor de griep, zie *krijg de pip*.

Krijg jeuk

Jeuk is in twee typen verwensingen een bekend verschijnsel: in uitdrukkingen die beginnen met *krijg*, dat ook wel weggelaten wordt, en in verwensingen die beginnen met *ik wens je, ik hoop dat* en dergelijke. In beide gevallen wordt de wens uitgesproken dat u de plaats waar het jeukt niet zult kunnen bereiken, vooral omdat uw armen te kort zijn.

Opmerkelijk is dat de varianten die beginnen met *ik*, zoals *ik wens je veel jeuk en korte armpjes* en *ik wens je jeuk op je rug en korte (lamme) armpjes*, allemaal werden toegezonden uit Nederlands en Belgisch Limburg. In Vlaanderen is ook de variant *ik wens u de pokken en kleine armpjes* opgetekend. Zie ook *krijg een staart*.

Eeuwige jeuk en te korte armpjes

Een verwensing waarin de aanhef *krijg* is weggelaten. Taalkundigen spreken in dat geval van een *ellips*. Een ander voorbeeld van een elliptische verwensing is *enkele reis Meerenberg*. In Antwerpen en Genk kent men de variant *veel joeksel* (jeuk) *en kort' armkes*. Wordt deze verwensing niet meteen begrepen, dan volgt de toelichting *dan kunde nie krabbe!*

Krijg jeuk in uw x en korte armpjes

Ingezonden door iemand uit Gent. Voor x mogen we 'een van de 666 beschrijvingen van een typisch mannelijk lichaamsdeel' invullen.

Krijg jeuk waar je niet kunt krabben

Gehoord in Bovenkarspel in Noord-Holland. Volgens de informant komt de uitdrukking uit het Jiddisch.

Krijg de jicht

Jicht is een aandoening die veroorzaakt wordt doordat urinezuurkristallen neerslaan in gewrichten. In het Latijn wordt de ziekte *podagra* genoemd, letterlijk '(pijn)-aanval in de voet'. Hoewel jicht alle gewrichten kan aantasten, is vaak het gewricht tussen de grote teen en de middenvoet de klos. Om die reden wordt jicht in de volkstaal ook *pootje* genoemd, een zogenoemde volksetymologische aanpassing van *podagra*. De onverwachte pijnscheut bij jicht wordt wel *judaskneep* genoemd.

Krijg de jicht, allebei je ogen dicht

Rijmende uitbreiding van de vorige, gehoord in Amsterdam.

Krijg de kanker

Na hart- en vaatziektes is *kanker* tegenwoordig de belangrijkste doodsoorzaak: liefst één op de vier

mensen overlijdt vroeg of laat aan kanker. De ziekte was al in de klassieke oudheid bekend, maar kreeg vooral na de Tweede Wereldoorlog de volle aandacht van de medici. Door de sterk verbeterde geneeskunde worden mensen aanzienlijk ouder dan voorheen en vooral ouderen krijgen vaak met de ziekte te maken; paradoxaal genoeg is het dus aan de medische wetenschap te wijten dat het aantal kankerpatiënten sterk toeneemt.

Kanker is een verzamelnaam voor allerlei ziektes die één ding gemeen hebben: ze gaan gepaard met een kwaadaardig woekergezwel, dat zich razendsnel uitbreidt en slechts door rigoureus medisch ingrijpen te verhelpen valt. Ons woord *kanker* gaat terug op het Latijnse *cancer*, dat 'kreeft, krab' betekent. De vorm van het woekergezwel, een gezwel met vele uitlopers, deed denken aan de kreeft, die nu nog dienst doet als internationaal symbool van de kankerbestrijding. Ook het Griekse woord *karkinos* 'kreeft, kanker', dat aan de basis lag van de medische term *carcinoom*, duidde op die vorm.

Onze informanten, van jong tot oud, zijn het over één ding roerend eens: iemand kanker toewensen wordt als zeer grof beschouwd. Hoezeer de ziekte gevreesd wordt, blijkt ook uit het eufemistische gebruik van *k* voor kanker. Anderzijds wordt het woord vooral door de jongere generatie zo veelvuldig gebezigd dat het enigszins aan slijtage onderhevig is. Het wordt vooral veelvuldig gebruikt als eerste deel in samengestelde woorden. Een Amsterdamse informant geeft hiervan als voorbeelden *kankerhomo*, *kankerdoos* (met *doos* in de betekenis 'vagina' of 'vrouw'), *kankerhond* (populair in de scheldkanonnade *vieze vuile kankerhond met je vieze schijthoofd*) en *kankerboer* (voor alle Nederlanders die buiten Amsterdam woonachtig zijn). Typerend voor de impact van het woord *kanker* is daarentegen de opmerking van een jonge Ajax-supporter (18 jaar) uit Amsterdam-Zuid: *kankerlijer* wordt volgens hem niet gebruikt, want 'dat is zielig, daar kan iemand niets aan doen'. Op dezelfde wijze kunnen ook andere ziektes in samenstellingen gebruikt worden, zoals *klere-*, *pest-*, *pokke-*, *tering-* en *tyfus-*.

De verwensing *krijg de kanker* kan op vele manieren uitgebreid worden. Bijvoorbeeld door er een nadere plaatsbepaling aan toe te voegen. Soms kan die dienen ter aanduiding van een specifiek soort kanker.

Krijg de kanker achter je hart

De verwensing *krijg de kanker achter je hart* wordt door een Rotterdamse informant genoemd als variant van *krijg de grafkanker*. Hij kwalificeert de verwensing als 'erg!'. Gebruikelijker is *krijg de bloedkanker achter je hart*.

Krijg de kanker achter je hart, dat de dokter er niet bij kan komen
Ingezonden door iemand uit IJmuiden. Net als bij de vorige verwensing is een variant met *bloedkanker* gebruikelijker. Gehoord in Leiden: *Krijg (dan toch) de kanker, waar de dokter niet bij kan.*

Krijg de kanker in je hart
Komt onder meer voor in de tweede bundel *Kroeglopen* uit 1965 van Simon Carmiggelt:

> De man boog zich naar mij over, keek mij aan met ogen die fonkelden van woede en zei: 'Vuile, stinkende luizebroeier, krijg de kanker in je hart.'
> Daarop verliet hij voldaan het pand. 't Lijkt me een kort ziekbed,' zei de kastelein, die sterk is in dit soort compacte kanttekeningen.

Krijg de kanker in je hartkleppen
Variant van *krijg de betontyfus achter je hartkleppen.*

Krijg de kanker op je lip
Of hiermee specifiek op lipkanker gedoeld wordt, valt te betwijfelen. Wellicht zijn eerder verwensingen als *krijg iets aan je lip* en *krijg een dikke lip* van invloed geweest. Overigens komen schertsend bedoelde, onzinnige plaatsbepalingen wel vaker voor in verwensingen, zoals in *krijg de tyfus aan je tenen.*

Krijg de kanker van je oren tot in je schenen
Gehoord in Utrecht, waar het ongeveer zo klinkt: *krijg de kânker vajje haore tot in je schi:ne.* De bedoeling is duidelijk: krijg overal kanker.

Krijg Jan Kanker
Een andere manier om de basisvorm *krijg de kanker* uit te breiden is het gebruik van een eigennaam. Mogelijk is *Jan* toegevoegd om de verwensing iets te verzachten. In Rotterdam en Den Briel wordt *Jan(tje) kanker!* gebruikt als uitroep van verbazing.

Krijg de kankerzooi
Aangedragen door een twaalfjarige jongen uit Gouda. Er wordt daar veel gescholden met samenstellingen met *-zooi.* Zo zegt men er ook *krijg de teringzooi.* Mogelijk moet *-zooi* hier de verwensing verzachten.

Krijg de gierende blafkanker
Kanker wordt in verwensingen ook als tweede lid van een samenstelling gebruikt, bijvoorbeeld om een specifieke vorm van kanker mee aan te duiden. Het valt overigens te betwijfelen of met *gierende blafkanker* 'longkanker' of 'strottenhoofdkanker' wordt bedoeld. Waarschijnlijk gaat het om een 'fantasiekanker'. Wel gaat longkanker soms met een lelijke blafhoest gepaard.

Krijg de bloedkanker achter je hart
Onder bloedkanker (*leukemie*) verstaan we een kwaadaardige verandering van de bloedlichaampjes. In tegenstelling tot andere vormen van kanker, waarbij sprake is van een min of meer geïsoleerde woekering van cellen, kan bloedkanker optreden in alle lichaamsorganen die iets met de aanmaak van bloedcellen te maken hebben. Als variant van *krijg de kanker achter je hart* werd van verschillende zijden *krijg de bloedkanker achter je hart* aangedragen.

Krijg de bloedkanker achter je hart, (dan) kan de dokter lang zoeken
Een kwaadaardige uitbreiding van de vorige verwensing.

Krijg de bloedkanker achter je hart, (dan) kunnen ze lang zoeken voor ze het vinden

Krijg de bloedkanker in je harses (hersens)

Krijg de bloedkanker in je ogen
Wetenschappelijk niet verantwoorde, maar ongetwijfeld effectieve verwensing, die aan het einde van de jaren veertig werd gehoord op het Waterlooplein in Amsterdam. Onlangs nog gesignaleerd in Rotterdam.

Krijg de C-kanker
Gehoord door een Amsterdamse, die door de uitspraak *seekanker* aanvankelijk niet begreep wat de herkomst van deze verwensing was. Zij kreeg de uitdrukking in haar jeugd vaak door een boze buurvrouw naar het hoofd geslingerd en schrijft:

> Ik dacht destijds dat zij – als Amsterdamse – 'zee-kanker' bedoelde, een kwaal die duidelijk fantasie was. Wat ouder geworden, begreep ik dat zij 'de C-kanker' bedoelde, en dat die 'C' kwam van de oorspronkelijke schrijfwijze van *Cancer*. De vervloeking was dus dubbel erg bedoeld!

Krijg de flikkerkanker
Een variant van *krijg de aids*. Begin jaren tachtig gehoord. Men dacht toen nog dat *aids* alleen onder homoseksuelen ('flikkers') voorkwam.

Krijg de grafkanker
Onder andere te vinden in *Ik, Jan Cremer* (1964). Daar staat: '"Motherfuckers! Krijg de pleuris en de grafkanker," schreeuwde ik.' De verwensing is ook opgenomen in de Grote Van Dale (1992). Men zegt ook *krijg de graftering* en *pleur in je kankergraf*.

Krijg de kutkanker
De verwensing *krijg de kutkanker* verwijst niet naar baarmoederhalskanker of iets dergelijks. Het voor-

voegsel *kut* is hier ter versterking toegevoegd. De betekenis zal zoiets zijn als 'donderstraal nou gauw op, sodemieter op'. Door de vorm hoort deze verwensing echter thuis in de ziektegroep.

Krijg de Arabische kutkanker
Een in Amsterdam gehoorde uitbreiding van de vorige verwensing.

Krijg de rattenkanker
Opgenomen in de Grote Van Dale (1992). Naast *rattenkanker* wordt ook *rattentering* gebruikt. Een informant uit Gouda kende de variant *krijg de Jan rattenkanker* en iemand uit Tegelen noteerde in zijn diensttijd, midden jaren vijftig, *krijg de rattenkuttenkanker.*

Krijg de rotkanker

Krijg de kanker-tyfus
In heel wat verwensingen wordt *kanker* gecombineerd met andere ziektes. Dit wordt gedaan om de verwensing krachtiger te maken, maar naarmate de reeks langer wordt gaat dit effect enigszins verloren. Vooral bij de zeer lange stapelvormen kun je je afvragen of er nog wel sprake is van een gemeende verwensing: ze lijken eerder bedoeld als verbale kunststukjes. Als stapelvormen vermelden we hier:

Krijg de kanker-tering-tyfus
In het midden van de jaren zestig gehoord in Scheveningen.

Krijg de kanker-tyfus-tering-pokken-pest

Krijg de godver-kolere-kanker-tyfus achter je dikke darm

Krijg de touwtering-tyfus-pleuris-kanker-cholera
Ook wel eufemistisch verkort tot *krijg de TTTPKC.* Zie verder onder *tering.*

Krijg een koperen kind, dan kun je je de kanker poetsen
Een laatste, bijzondere groep verwensingen kent een zeer merkwaardig vormingsprocédé: iemand wordt iets van koper toegewenst. Dat kan een *koperen kind* zijn, maar, zoals in de volgende voorbeelden, ook *koperen hartkleppen* of een niet-bestaande ziekte als de *roodkoperen klarinettyfus.* In het vervolg van de verwensing wordt de wens uitgesproken dat de aangesprokene zo druk bezig is met het poetsen van het koper dat hij daardoor de ziekte kanker opdoet. Of deze verwensingen inderdaad het toppunt van woede, frustratie enzovoorts uitdrukken, zoals Van Sterkenburg (1997) suggereert, is de vraag. Ze hebben immers ontegenzeggelijk ook een schertsend karakter. Hoe het ook zij, ook bij andere ziektes komt dit vormingsprocédé met *koperen* voor. Koper geldt hier klaarblijkelijk als het glimmende metaal bij uitstek.

Krijg koperen hartkleppen, dan kun je je de kanker poetsen
Gehoord in Leiden. Een variant is *krijg koperen hartkleppen, dan kun je je je leven lang de tering poetsen.*

Krijg de roodkoperen klarinettyfus, dan kun je je de kanker poetsen

Krijg een kind met een ...

Een bekend type verwensing verloopt volgens het patroon: *krijg* + iets van koper + *dan kun je je de* + ziekte + *poetsen.* In één groep wordt voor 'iets van koper' een ziekte ingevuld: *krijg de koperen pleuris, dan kun je je de pestpokken poetsen; krijg de kopertyfus, dan kun je je de kolere poetsen; krijg de roodkoperen klarinettyfus, dan kun je je de kanker poetsen.*

In een andere groep is er sprake van een kind van koper of met een koperen hoofd: *krijg een koperen kind, dan kun je je de kanker poetsen; krijg een kind met een koperen kop (harses), dan kun je je de klere poetsen.* In plaats van *koper* komen we ook *goud* tegen (*krijg een kind met een gouden hoofd, dan kun je je de hele dag de klere poetsen*), en in plaats van een *hoofd* een *kin* (*krijg een kind met een koperen kin, dan kun je je de hele dag de klere poetsen*); of een *long* (*krijg een koperen long, dan kun je je de pleuris poetsen*); of *hartkleppen* (*krijg koperen hartkleppen, dan kun je je de kanker (de tering) poetsen.*

Om de groep te completeren geven we hier nog enkele voorbeelden die niet elders bij een ziekte zijn ondergebracht.

Krijg een kind met een koperen kop, dan kun je je lam poetsen
Gehoord in Amsterdam.

Krijg een koperen kind, dan kun je je rot poetsen
'Jaren geleden,' schrijft iemand uit Hilversum, 'maakte ik in Amsterdam een ruzie mee van twee vrouwen op het achterbalkon van een tram. Toen één van de vrouwen bij een halte uitstapte, riep zij nog even tegen haar rivale: "Krijg een kind met een kopere kop, ken je je rot poetsen!"'

De uitdrukking is ook gesignaleerd in Leiden en Rotterdam.

Krijg een kind met een houten kop
Gehoord in het Belgische Genk.

Krijg de klere

Zie onder *colère.*

Krijg de kliek

Zie *krijg het koliek.*

Krijg de klok

De klok is een niet-bestaande ziekte. Dat was ook de grap van *krijg de klok*: als de toegesprokene vroeg

wat er met deze verwensing bedoeld werd, luidde het antwoord *elk uur een slag.* Op een vergelijkbare manier werd de verwensing *krijg de cetem* wel toegepast. Voor de Tweede Wereldoorlog gehoord in joods Amsterdam.

Krijg het koliek

Aan het begin van deze eeuw opgetekend door F. Stoett. Een informant uit Reeuwijk kende de verbasterde vorm *krijg de kliek.* Een *koliek* is een hevige krampachtige pijn die ontstaat door een zeer sterke samentrekking van een darm, de urineleider of de galgang. Ook dieren kunnen dit krijgen.

Krijg de koorts

Tot in het begin van de negentiende eeuw dacht men dat koorts een aparte ziekte was. Deze opvatting werd onder andere bestreden door de Franse arts François Broussais (1772-1838). Overigens dacht Broussais dat alle ziektes te maken hadden met de prikkeling of een gebrek aan prikkeling van het darmkanaal, maar dit terzijde. De verwensing *krijg de koorts* komt veel voor en is al in de negentiende eeuw opgetekend, onder andere in het werk van Justus van Maurik.

Krijg de derdedaagse koorts

Het woord *derdedaags* betekent 'iedere derde dag terugkerend', maar in de verbinding *derdedaagse koorts* doelt men op een kwaal die maar moeilijk te verdrijven is. Ook in een oude uitdrukking is de koortsaandoening bekend: *de verbeelding is erger dan de derdedaagse koorts.* Volgens Jan Oudenaarden (1986) zou het om een typisch Rotterdamse verwensing gaan, maar dit valt te betwijfelen.

Krijg de koude koorts

Gebruikelijke uitbreiding van *krijg de koorts.* Koude rillingen ontstaan als het lichaam probeert de temperatuur te laten zakken door te rillen. Zo'n koortsrilling wordt in de volksmond *de koude koorts* genoemd. De verwensing komt onder andere voor in de eerste bundel *Schetsen* (1896) van Samuel Falkland, alias Herman Heijermans. In zijn boek *Kamertjeszonde* (1898) doet Heijermans er nog een schepje bovenop: 'Voor mijn part kreeg die Thomas een afgedriedubbelde kouwe koorts.' De verwensing komt ook herhaaldelijk voor in het werk van A.M. Reens. Zo voert Reens in 1905 in *Ghetto-ghijntjes* een baas op die klaagt over zijn werknemers: 'De kouwe koorts zal dat tuig krijge... en de bond d'er bij.' J. Onslee en Nico Slob geven in 1933 in *Het is verboden...* de vormvariant *dan kenne ze allemaal verder de kouwe koorts krijge.*

Krijg de bibberkoorts

Verwensing die, net als *krijg de koude koorts,* verwijst naar het gevoel

van koude dat de koortspatiënt ervaart. Opgenomen in de Grote Van Dale (1992).

Krijg de bibberkoorts in je onderbroek

Krijg de kattenkoorts
Zie onder *krijg de miemkesrazel.*

Krijg de kippenkoorts
Kippenkoorts komt onder kippen echt voor. Het is een ander woord voor *pip* – bekend uit de verwensing *krijg de pip.* Maar in verwensingen is *kippenkoorts* een denkbeeldige ziekte bij mensen. Men zegt ook *ergens de kippenkoorts van krijgen* voor 'ergens naar van worden, er koortsig van rillen'. Het WNT schrijft over *iemand mag de kippenkoorts krijgen*: 'een zachte vorm van verwensching; men bedoelt eigenlijk: de pest of een andere doodelijke ziekte.'

De uitdrukking komt onder meer voor in *De Jordaan* (1912) van Israël Querido:

> Hij alleen kon zich beschuldigen, en geen [...] leger-des-heils-apen [...] – Die konden voor hem allemaal de kippenkoorts krijgen.

Onlangs nog gehoord in Utrecht, waar het klinkt als *kreg de kippekoors.*

Krijg de kale kippenkoorts

Krijg de koude kippenkoorts
Een verwensing die vooral bekend is omdat ze een vast bestanddeel is van het bekende verwensingen-gedichtje dat begint met 'Stik, verrek, verrot, verteer'. Zie verder in het hoofdstuk over rijmende verwensingen. Een variant is *krijg het koude kippenzuur.*

Krijg de rolkoorts
In 1897 opgetekend in Noord-Holland. *Rolkoorts* is hetzelfde als *rolberoerte.* Zie aldaar en vergelijk *rolling.*

Krijg de (gloeiende) zenuwkoorts met kaantjes
Zie onder *krijg de zenuwen.*

Je moet zoveel koorts krijgen, dat de dokter naar je nest moet roeien
Regelmatig te horen in de Rotterdamse haven, aldus een informant.

Alle kerels de koorts, behalve Abraham de koekjesjood
Alleen opgetekend door Van Eijk (1995). De oorspronkelijke vorm luidt *mogen alle kerels de koorts krijgen,* enzovoorts.

Krijg de koude pis

Krijg de koude pis betekent 'je kunt me de bout hachelen, val dood'. Met *koude pis* is geen fictieve ziekte bedoeld: het was, vooral vroeger, de benaming voor een ziekelijke aandrang tot urineren met een le-

ge blaas, het belangrijkste symptoom van een blaasontsteking. Omdat men dan vaak druppelsgewijs plast, werd de aandoening ook wel *druppelpis* genoemd. De Duitsers kennen de ziekte als *kalte Pisse* en de Engelsen als *cold evel*, maar de Fransen spreken van *chaude-pisse* 'warme pis'. Overigens was *pis* vroeger een gewoon, keurig woord, dat ook door dichters werd gebruikt. Zo schreef Vondel eens: 'Wie [...] krijght van rou de kouwe pis.'

Krijg de kramp

Als een of meerdere spieren onwillekeurig en met kracht samentrekken, spreken we van *kramp* of *spasme*. Omdat dit veel pijn kan doen, is *kramp* van oudsher populair in verwensingen. De meeste vloeken en verwensingen gaan terug op de eedformule *Gods kramp*, die zinspeelde op de spiertrekkingen van Jezus aan het kruis. Daaruit kwamen oude verwensingen voort waarbij men iemand kramp in zijn knieën, darmen of kaken toewenst. In het huidige Nederlands kennen we vooral nog *krijg de kramp*.

Krijg de krampen in je kuit

Komt voor in een Haagse variant van het verwensingen-versje dat begint met 'Stik, verrek, verrot, verteer'.

Zie verder in het hoofdstuk over rijmende verwensingen.

Krijg de kramp in je lijf

In het boek *Diamantstad* uit 1904 van Herman Heijermans komt een groot aantal verwensingen voor. De verwensing *krijg de kramp in je lijf* wordt ingegeven door de voorafgaande zin:

> 'Vijf! ... Nommertje vijf!'...
> 'Krijg kramp in je lijf,' rijmde Joozep.

Ge moe(s)t de krampen in uw kloten krijgen

In 1984 opgetekend in Vlaanderen.

Krijg de krampen in uw kloten, en iedere minuut verse pijn

Ook gehoord in Vlaanderen. De inzender kent de uitdrukking van zijn vader, die in 1899 werd geboren en in 1963 overleed.

Krijg de krenk

In 1905 door A.M. Reens gebruikt in *Ghetto-ghijntjes*. *Krenk* is Jiddisch voor 'ziekte'. Het is afgeleid van het Duitse *Kränke* 'stuipen, epilepsie'. Zie ook *krijg de ziekte*.

Krijg de krets

In 1921 in deze vorm opgetekend in een Bargoense woordverzameling. *Krets* komt onder andere voor in de dialecten van Groningen, Overijssel en Gelderland, maar ook ten zuiden van de Moerdijk. De eigenlijke betekenis is 'plek op het lichaam die men krabben (geweste-

Dit betekent in de Nederlandse gebarentaal: *klootzak!*

lijk *kretsen*) wil', maar inmiddels wordt het voor 'jeukende huidziekte' gebruikt. De jeukende huidziekte bij uitstek is de schurft. *Je kunt de krets krijgen*, een verwensing die in de Grote Van Dale (1992) als 'gewestelijk' wordt gekenmerkt, betekent dus hetzelfde als *krijg de schurft.*

Krijg de kreukels aan je kruis

Verwensingen waarmee men iemand een ziekelijke aandoening aan de genitaliën toewenst, zijn heel gebruikelijk. Deze heeft zonder twijfel een schertsende inslag.

Krijg een kromme

Bedoeld wordt natuurlijk *een kromme penis.* De verwensing, gesignaleerd door iemand uit Gouda, kan ook gecombineerd worden met een vloek, zodat een rijmende verwensing ontstaat: *krijg de godsgloeiende godverdomme en een kromme.*

Krijg de kut

Het woord *kut* wordt door de verschillende generaties anders gewaardeerd. Voor de jongste generatie is het een term die vooral dienst doet als versterking in scheldwoorden of als uitroep. Voor hen lijkt *kut* dus vooral een woorddeel, terwijl veel ouderen *kut* ervaren als een grove, aanstootgevende benaming voor het vrouwelijk geslachtsdeel. In die context is de verwensing *krijg de kut* 'krijg iets vreselijks' ontstaan. Vergelijk *krijg de (Arabische) kutkanker, krijg een mierennest in je kut, krijg jij even gauw de kutlik, ga kutten (kankerpizza)* en *je kunt me kutje kussen.*

Krijg de kuthik

Gehoord in Gouda. Net als in scheldwoorden heeft *kut-* hier een versterkende functie.

Krijg het lazarus

In het Nieuwe Testament komen twee mannen voor die Lazarus heten, een met zweren overdekte bedelaar in een gelijkenis van Jezus (Lucas 16:20) en een vriend van Jezus die door God uit de dood wordt opgewekt (Johannes 11:1). In verwensingen is oorspronkelijk de eerste figuur bedoeld, die, in tegenstelling tot de rijke man uit de gelijkenis, in de hemel belandt. Deze figuur werd van oudsher vereenzelvigd met de ziekte melaatsheid. Zo sprak men in het Middel-Nederlands van *lasarussiec(te)* 'melaatsheid' en betekende het bijvoeglijk naamwoord *lazarus* 'melaats'. Lazarus was de beschermheilige van de melaatsen.

De naam van Lazarus is nog te herkennen in het woord *lazarij*, vroeger de benaming voor ziektes die men als melaatsheid of lepra beschouwde en de benaming voor een huis waar melaatsen verpleegd werden. *Lazarij* komt nu nog voor in uitdrukkingen als *iemand op zijn lazerij geven* 'iemand een pak op zijn donder geven' en *op zijn laze-*

rij (of *lazer*) *krijgen* 'op zijn donder krijgen'. Over de herkomst van *lazarus* voor 'stomdronken' zijn de geleerden het niet eens; sommigen vermoeden, via (te) ingewikkelde redeneringen, dat de Lazarus uit het Johannes-evangelie hiervan de naamgever is.

In de veelgebruikte verwensing *krijg het lazarus* wordt *lazarus* vaak gespeld als *lazerus* en soms als *lazeres*. Men zegt ook *je kunt het lazarus genieten.*

Krijg (nou) het latherus
Schertsend bedoelde, afgezwakte variant, waarin de verbastering *latherus* is ingegeven door het plantengeslacht *lathyrus.* Ingezonden door iemand die werkt bij een bedrijf waar niet gevloekt mag worden.

Krijg het lazarusklep
Een *lazarusklep* of *lazarusklap* was vroeger een klep waarmee melaatsen voortdurend moesten klepperen om duidelijk te maken dat zij in aantocht waren. Zodoende kon iedereen die dat wilde – en dat waren de meesten – zich tijdig uit de voeten maken. Vervolgens werd *lazarusklep* de benaming voor de ziekte melaatsheid zelf en, in het hedendaags Nederlands, voor een vreselijke ziekte in het algemeen. Het woord *lazarusklep* zelf is al eeuwen in onbruik, maar in de verwensing *krijg het lazarusklap* komt het nog voor. Deze verwensing is te vinden in *De Jordaan* (1912) van Querido, die een opvallende voorkeur heeft voor alle plat-Amsterdamse verwensingen met *lazarus*: 'Krààg 't loazerus-klèp.' Men zegt ook *zijn mond gaat als een lazarusklep* voor 'zijn mond staat geen ogenblik stil'.

Krijg het apelazarus
Buffels kunnen wel echt het *lazarus* ('melaatsheid') krijgen, maar apen niet. Het *apelazarus* (ook: *apelazer*) is dus een denkbeeldige ziekte. Het element *ape-* dient hier ter versterking. We komen het ook tegen in *krijg het apezuur* en *krijg de apetering.* Verder zegt men *zich het apelazarus* of *apezuur lachen, schrikken* of *werken.*

Het woord *apelazarus* was destijds geliefd onder Hollandse soldaten in Nederlands-Indië, aldus Salleveldt (1980). De verwensing is nu zeer algemeen.

Krijg het hartlazarus
Slechts eenmaal ingezonden, vanuit Gouda.

Krijg het klaplazarus
Onder andere gebruikt in *Brand in Mokum* uit 1977 van Sal Santen. Men spreekt ook van *zich het klaplazarus schrikken/werken* 'heel erg schrikken, zeer hard werken'.

Krijg het kleplazarus
Net als *lazarusklep* kreeg *kleplazarus,* waarschijnlijk omdat men de

oorspronkelijke betekenis ('klep door melaatsen gebruikt om voorbijgangers te waarschuwen') ervan niet meer doorgrondde, de betekenis 'melaatsheid' en 'vreselijke ziekte'. Ook deze verwensing is gevonden in *De Jordaan* (1912) van Querido: 'Kraàg 't kleploazerus!' Het woord werd verder verbasterd tot *leplazarus*, wat andermaal aantoont dat men geen flauw idee meer had van de herkomst van het woord.

Krijg het laplazarus
Het woord *lazarusklap* werd vervormd tot *klaplazarus*, en dat woord werd weer verminkt tot *laplazarus*. Van Sterkenburg (1997) noemt *laplazarus* ten onrechte een verbastering van *kleplazarus*. De verwensing *krijg het laplazarus* was omstreeks 1930 bekend in Scheveningen en werd onlangs nog gehoord in Utrecht, in de vorm *kreg voor mij part 't laplazeres*.

Krijg het lebbes
Zie *krijg het leplazarus*.

Krijg het leplazarus
Zoals *klaplazarus* werd verbasterd tot *laplazarus*, is *leplazarus* een verder verbasterde vorm van *kleplazarus*. Men zegt ook *zich het leplazarus werken*; in die uitdrukking wordt *leplazarus* ook gespeld als *leblazarus* en, nog maar weer eens, verder verbasterd tot *leppus*. De uitdrukking *zich het leblazer(us)* of *lebbes werken* voor 'zich een ongeluk werken' is ook te vinden bij Enno Endt (1974). Deze spreekt het vermoeden uit dat *leblazarus* (*lebbes*) teruggaat op het woord *lijplaza(us)*, een Bargoens woord voor 'sufferd': 'de *ij* in dialectische uitspraak ("lèèb") is dan door hoorders als korte *e* geïnterpreteerd.' Uit het onderstaande schema, dat de vormen uit de hele groep nog eens samenvat, blijkt echter dat dit onnodig vergezocht is. Het teken > staat voor 'werd (verbasterd tot)':

Lazarusklap > *klaplazarus* > *laplazarus*.

Lazarusklep > *kleplazarus* > *leplazarus* > *leppus*.

Lazarusklep > *kleplazarus* > *leblazarus* > *leblazer*, *lebbes*.

Krijg het zeepokkenlazarus
Zie onder *pokken*.

Krijg de lepra (aan ...)

Lepra of melaatsheid is een besmettelijke, door de leprabacil veroorzaakte infectieziekte die in de tropische gebieden nog vrij vaak voorkomt. In 1950 telde Nederland nog zestig lepralijders. Zij hadden de ziekte allemaal in de tropen opgelopen. De vorm van melaatsheid die in de bijbel wordt beschreven – vergelijk *krijg het lazarus* – is waarschijnlijk niet identiek met de ziekte lepra.

Krijg de lepra aan je hart
Een verwensing met een onzinni-

ge plaatsbepaling die is gehoord in Rotterdam.

Krijg de lepra aan je tenen
Eveneens te Rotterdam gesignaleerd.

Krijg een loopoor

Wanneer een oor chronisch ontstoken is, kan het kleine hoeveelheden vocht afscheiden. De patiënt heeft het gevoel dat hij via zijn oor voortdurend vocht verliest. We spreken dan ook van een *loopoor*, vergelijkbaar met een woord als *loopneus*. Vroeger sprak men ook van een *loopoog*. De basisvorm *krijg een loopoor* werd onder andere in IJmuiden gehoord.

Krijg een loopoor van hier tot Hollands Spoor
Rijmende en versterkende, uitgebreide verwensing. Met 'Hollands Spoor' wordt station Hollandsch Spoor in Den Haag bedoeld, maar de gehele bepaling 'van hier tot Hollands Spoor' betekent niet meer dan 'zeer ver', en in deze context: 'zeer erg'.

Krijg het makke

In 1937 opgetekend in een Bargoens woordenboekje als 'ziektewensing'. *Makke* is Jiddisch en betekent onder andere 'slag, plaag, gebrek'. In de dieventaal werd het bovendien gebruikt voor 'ziekte, wond, ongeluk' en 'fout'. Men zei ook *voor makke liggen* 'ziek zijn', en *mij een makke* 'kan me niets schelen'. *Een makke en een kanker* wordt gebruikt voor 'een dubbele sof'.

Krijg het maupie

Het woord *maupie* wordt nogal eens gebruikt door de Rotterdamse schrijver Willem van Iependaal. Hij heeft het over *zich het maupie schrikken* 'hevig schrikken, zich rot schrikken', en in 1952 gebruikt hij in *Onder de pannen* de verwensing *krijg het maupie. Malle Maupie* wordt in datzelfde boek gebruikt voor 'een gek'. Mogelijk heeft Van Iependaal *krijg het maupie* zelf verzonnen, maar het kan ook uit de dieventaal komen – een taal waarin hij zeer goed thuis was. Met de uitroep *blinde Maupie (zien moet ik het)* heeft de verwensing waarschijnlijk niks te maken. Deze uitroep gaat terug op een bekende straathandelaar in het vooroorlogse Amsterdam. Dat met *het maupie* een fictieve ziekte wordt bedoeld, lijkt wel aannemelijk.

Krijg de mazelen

Het voornaamste symptoom van deze bekende kinderziekte is de huiduitslag: kleine rode vlekjes. In het Middel-Nederlands betekenden *masel* en *maser* '(door ziekte veroorzaakte) (huid)vlek'. Tot verbazing van menigeen komt mazelen nu niet meer voor, vanwege de vaccinaties, maar het was vroeger een ernstige ziekte. De mazelenmeningitis – een hersenvliesontste-

king – was nog tot in de jaren zestig zeer gevreesd. Volgens de bestaande literatuur is *krijg de mazele(n)* een typisch Amsterdamse verwensing.

Krijg de miemkesrazel

Gehoord in Montfort, een dorpje tussen Roermond en Echt. Men zegt daar *krieg de miemkesrazel.* Letterlijk vertaald is dat 'krijg de kattenkoorts'. Het gaat hier dus om een denkbeeldige koortsziekte.

Krijg een mierennest (achter/in ...)

Mieren zijn lastig en een mierennest kan zelfs voor grote overlast zorgen. In verwensingen staat een *mierennest* in het algemeen voor een groot probleem en meer in het bijzonder voor iets wat iemand een niet te verdragen jeuk kan bezorgen.

Krijg een mierennest achter je hart

Verwensing die door een kenner van het Utrechts werd ingezonden. Het klinkt in de Domstad als *krijg 'n mierenes âchter je hart.*

Krijg een mierennest achter je hart, waar de dokter niet bij kan komen, dan kunnen ze het eruit dragen

In Utrecht gebruikte, uitgebreide vorm van de vorige verwensing, aldus dezelfde informant. Het tweede gedeelte wordt uitgesproken als *waor de dokter nie bij ken komme, dan kenne ze 't d'r uitdraoge.* Vergelijk *krijg de kanker achter je hart, dat de dokter er niet bij kan komen*; *krijg (dan toch) de kanker, waar de dokter niet bij kan komen* en dergelijke.

Krijg een mierennest in je kut

Door Van Sterkenburg gevonden in de roman *Vluchtig eigendom* (1993) van K. Schippers.

Krijg het mikmak

In 1937 in een Bargoens woordenboekje opgegeven als ziekteverwensing. *Mikmak* betekent onder meer 'rommel, zooi'. Men zegt ook *de hele mikmak* 'de hele zooi' en *zich het mikmak lachen, werken* en dergelijke 'zich een ongeluk lachen, zeer hard werken'. Willem van Iependaal gebruikte deze verwensing in 1952 in *Onder de pannen*: 'Krijg het mikmak, schaterde de vrouwendief.' De Coster (1998) veronderstelt dat het om een Rotterdamse verwensing gaat, maar dat Bargoense woordenboekje uit 1937 bevat vrijwel uitsluitend Amsterdams materiaal.

Krijg de muizenhuig

De huig is het kegelvormige lelletje in het weke gedeelte van het verhemelte. Als men iemand een *muizenhuig* toewenst, wordt bedoeld 'krijg een piepstemmetje'. *Muizenhuig* is dus een (fictieve) aandoening aan de huig die een piepstemmetje tot gevolg heeft. Meestal zegt

men *krijg de muizenhuig*, maar het lidwoord kan ook *een* of *het* zijn: *krijg een muizenhuig* hoorden we van iemand uit Rotterdam en *krijg het muizenhuig* van een Hagenaar. Volgens de laatste informant zegt men in Den Haag ook *zich het muizenhuig schrikken* voor 'hevig schrikken'. Gewone varianten van de basisvorm zijn *je kunt (voor mij, voor mijn part) de muizenhuig krijgen* 'bekijk het maar' en *laat ze allemaal de muizenhuig krijgen*. In 1935 schreef Willem van Iependaal in *Polletje Piekhaar*: 'De muizehuig zalle ze nog geniete met d'r leveransie!' William H. Fletcher (1996) noteerde een verwante verwensing: *krijg het muizenhoog*, 'which suggests a squeaky mouse-high voice', dus ook een hoog piepstemmetje (als van een muis).

Krijg een nagelpiepverzwiepering

Eind jaren zeventig gehoord in Bussum. Het gaat hier – dat zal duidelijk zijn – om een nare fictieve ziekte.

Krijg de neuk

Een verwensing uit de soldatentaal van de jaren vijftig en zestig. De herkomst is niet duidelijk. 'Met betrekking tot de etymologie,' schrijft Van Sterkenburg (1997), 'blijft het speculeren. Betekent de term oorspronkelijk "krijg de stoot", "word verkracht" of heeft het niets met geslachtsgemeenschap te maken en betekent het "krijg een stomp of stoot"?' In de variant *krijg de naneuk*, die eveneens in de soldatentaal is opgetekend, wordt waarschijnlijk 'geslachtsziekte' bedoeld.

Krijg een ontploffing achter je hart

Begin jaren zestig gehoorde variant van *krijg een bombardement achter je hart, dan kun je puinruimen.*

Krijg een oogkasverzakking

In 1985 opgetekend uit de mond van een persfotograaf. Oogkassen kunnen niet verzakken, oogleden wel. Vergelijk *krijg een hartverzakking.*

Krijg de pest

De pest is een zeer ernstige infectieziekte die veroorzaakt wordt door een bacterie die vooral bij knaagdieren voorkomt. We onderscheiden twee soorten, de builen- en de longenpest. De uiterst besmettelijke ziekte, die tegenwoordig nog plaatselijk in Azië, Afrika en Zuid-Amerika voorkomt, werd reeds aan het begin van onze jaartelling beschreven. Vooral in de veertiende eeuw maakte de ziekte, vaak aangeduid met 'de zwarte dood', in Europa miljoenen slachtoffers: liefst een kwart van de bevolking kwam om. Maar ook in de zesde, zestiende en zeventiende eeuw vaagden pestepidemieën hele volksstammen weg. De bena-

ming *zwarte dood* berust op het feit dat de grote puisten die op de huid verschijnen, door bloedingen eerst blauw worden en daarna, als de huid afsterft, een zeer donkere kleur krijgen. Als schuldige van de pest wordt meestal de rat aangewezen, maar in feite sterven ratten, net als mensen, als ratten. De ware schuldige is de rattenvlo, die de ziekte van de rat op de mens overdraagt.

Het woord *pest* is door de Zwitserse geneeskundige en alchimist Paracelsus (1493-1541) gevormd uit het Latijnse *pestis* 'besmettelijke ziekte, epidemie'. In de Middeleeuwen sprak men van *pestilencie* of – omdat de ziekte meestal zo snel tot de dood leidde – de *haestige siecte* of de *gadoot*. Daarnaast werd de pest ook wel *de gave Gods*, of kortweg *de gave*, genoemd, omdat de ziekte als een bezoeking, een straf van God werd gezien.

In onze taal is de pest vereeuwigd in vele uitdrukkingen en zegswijzen waarin te kennen wordt gegeven dat iets negatiefs in hoge mate het geval is, zoals in *de pest hebben aan iemand* of *iets* 'een grote hekel aan iemand of iets hebben', *de pest in hebben/krijgen* 'zich zeer (beginnen te) ergeren' en *het is de pest* 'het is buitengewoon erg/ellendig'. Het woord komt ook in vele samengestelde woorden voor. De huidige taalgebruiker denkt daarbij allang niet meer aan de pest zelf: met het verdwijnen van de ziekte uit het leven van alledag heeft ook het woord veel van zijn oorspronkelijke kracht verloren.

De verwensing *krijg de pest* wordt zeer regelmatig gebruikt. Men zegt ook *je kan de pest krijgen.* Een 75-jarige informant uit Rotterdam schrijft hierover:

> Over verwensingen gesproken! Er was eens een geding over het volgende: Iemand roept een ander toe: je kunt de pest krijgen. Deze accepteert dat niet en er volgde een aanklacht. Ter zitting voor de kantonrechter vroeg deze natuurlijk of de man dat inderdaad gezegd had, waarop deze antwoordde: 'Inderdaad, maar nu wat anders: U kunt ook de pest krijgen, of niet?' En er volgde geen oplegging!

Vroeger gebruikte men vooral verwensingen als *de pest vare in hem.* In *Des wereldts proef-steen* uit 1643 van Petrus Gheschier, pastor in Brugge, komt bijvoorbeeld de volgende passage voor. Een gewonde edelman neemt zich voor om degene die hem heeft verwond eens duchtig te pakken te nemen:

> 'kSal den voghel noch wel plaeghen,
> Dat hem duysent duyvels draeghen,
> Dat de pest hem vaer in't lijf,
> Om sijn roekeloos bedrijf.

Krijg de pestpleuris
Gehoord in Rotterdam. Gebruikelijker is *krijg de pestpokken.*

Krijg de (gloeiende) pestpokken
Anders dan veel mensen denken, is *pestpokken* geen fictieve combinatie van *pest* en *pokken. Pestpokken* zijn, aldus de Grote Van Dale (1992), zwarte, bloedige pokken. Medici spreken van *variola nigra.* Volgens het WNT is een *pestpok* een 'pestzweer', een 'pestkarbonkel'. De verwensing was al in de jaren dertig in Amsterdam te horen. Een bekende uitbreiding is *krijg de gloeiende pestpokken.*

Krijg de Overmaasse pestpokken
Verkorte vorm van de volgende verwensing, te vinden bij Oudenaarden (1986). Met *Overmaasse* wordt Rotterdam-Zuid bedoeld.

Krijg de Overmaasse hazewindhond(en)-korenmolen-pestpokken
Beroemde, door veel informanten ingezonden verwensing die voorkomt in *Frank van Wezels roemruchte jaren* uit 1928 van A.M. de Jong. De roman beschrijft de mobilisatie in Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog. Op een gegeven moment komt de Rotterdamse bootwerker Van Wezep aan het woord:

> 'Wat mijn angaat,' voltooide de ene zijn requisitoir, 'kan de rotzak vanavond nog de overmaasse hazewindhondkorenmolenpestpokken krijgen.'
> 'De wat?' vroeg Frank verbouwereerd.
> 'De overmaasse hazewindhondkorenmolenpestpokken,' herhaalde de soldaat grimmig.
> 'Waarom nou juist de overmaasse?' vergoelikte Van Wezel, nog duizelig van de omvangrijke verwensing.
> 'Asj-n-een Rotterdammer was, zou je dat zó kneizen,' antwoordde de verbitterde infanterist.

Volgens een 'rasechte Rotterdammer' zegt men in de havenstad meestal kortweg *krijg de Overmaasse.* Overigens is het boek van De Jong later gekuist: verscheidene vloeken en verwensingen werden geschrapt, waaronder bovengenoemde.

Krijg de Overmaasse hazewindhonden-pestpokken-korenmolen-touwtering, (dan) kun je uitrafelen
Deze verwensing was begin jaren vijftig populair onder Schiedamse jongeren. 'Als je dit zonder haperen kon wensen, hoorde je er echt bij!', aldus de informant. De elementen *pestpokken* en *korenmolen* zijn in de verwensing van plaats veranderd en *touwtering, (dan) kun je uitrafelen* – dat ook als afzonderlijke verwensing voorkomt – is toegevoegd.

Krijg de pestpokken-pleuris
Gehoord in Heiloo. Jongeren in Gouda zeggen *krijg de pokkenpleuris.*

Krijg de koperen pleuris, dan kun je je de pestpokken poetsen
Ingestuurd door iemand uit Den Haag. Vergelijk *krijg de roodkoperen klarinettyfus, dan kun je je de kanker poetsen* en dergelijke.

Krijg de varkenspest
Het zal duidelijk zijn dat het hier om een gloednieuwe verwensing gaat. Op 1 mei 1997 werd in het Brabantse plaatsje Venhorst varkenspest geconstateerd. Dit leidde tot een epidemie die uiteindelijk miljoenen biggen en varkens het leven kostte – dit tot walging van het grote publiek. De verwensing werd ingezonden door scholieren uit Noord-Brabant. Van hen is ook afkomstig *krijg de zieke-koeiengekte.*

Krijg de Overmaasse veepest
Gesignaleerd in Rotterdam.

Krijg de kanker-tyfus-tering-pokken-pest
Zie onder *kanker.*

Krijg de pip

Pip klinkt als een fictieve ziekte, maar is dit beslist niet. Met *krijg de pip* wordt gedoeld op een ernstige ziekte die bij vogels, en vooral bij hoendersoorten, voorkomt. Het voornaamste symptoom is dat er via de neusholte een taai, dik slijm wordt afgescheiden. Om die reden wordt de ziekte ook wel *snotziekte* genoemd. Men spreekt tevens van *kippenkoorts* (zie *krijg de kippenkoorts*). De ziekte is niet te vergelijken met verkoudheid. In 1951 schreef de redactie van Winkler Prins nadrukkelijk:

> *Pip* is niet een soort verkoudheid, zoals vaak wordt gemeend (de uitdrukking 'krijg de pip' is dan ook misplaatst) maar het is een ontsteking der tweelobbige smeerklier...

In de volkstaal wordt *pip* ook wel gebruikt voor 'griep'. *Pip* komt al voor in het Middel-Nederlands en gaat, via het Middel-Latijnse *pipita*, terug op het Latijnse woord *pituita* 'slijm, snot'. Een bekende nevenvorm is *pips.* In Noord-Holland zegt men *pup* in plaats van *pip.* In Noord-Hollandse dialectwoordenboeken komen verwensingen voor als *krijg de pup voor mijn portie* (= part) en *je kunt voor mijn part de pup krijgen.*

Krijg de pip behoort tot de meest gebruikte verwensingen, ook in de vorm *laat ze allemaal de pip krijgen.* Er zijn twee toepassingen: die van 'krijg een ziekte' en een zwakkere toepassing waarin *krijg de pip* eigenlijk niet meer dan een uitroep is met als betekenis 'krijg nou wat, verdorie, mijn hemel'. Zo schreef Harry Mulisch in 1970 in *De verteller*: 'Krijg de pip, wat laat je me schrikken!'

De dierenziekte *pip* wordt in verwensingen aan mensen toegewenst. Meestal is dat een teken dat

de verwensing schertsend bedoeld is.

Krijg de gestreepte pip
Een Hagenaar hoorde deze uitbreiding omstreeks 1947 in een Nederlandse film 'waarin de aangesprokene er meteen uitzag als een zebra'. De gestreepte-pipvariant is ook gehoord in Amsterdam.

Krijg de pips in je onderbroek
Schertsende uitbreiding die onder meer te vinden is in *Levengang* (1901) van Querido. Het gaat hier om pip*s*, niet om pip. Dezelfde plaatsbepaling komt voor in *krijg de bibberkoorts in je onderbroek.*

Krijg de pip met sterretjes voor je ogen
Gehoord op een christelijke meisjesmulo, omstreeks 1939-1940.

Krijg de kippenpip
In 1940 gesignaleerd in Amsterdam. De *kippenpip* is een overbodig woord, aangezien *pip* zelf al tot de kippenziektes behoort. De vorm is ongetwijfeld ingegeven door het klinkende binnenrijm.

Krijg de pleuris

Onder de medische term *pleuritis*, in de volkstaal meestal aangeduid met *pleuris* en soms gespeld als *pleurus*, verstaan we borstvliesontsteking. De ontsteking van het borstvlies (in het Latijn *pleura*) kan gepaard gaan met veel of weinig ophoping van vocht in de borstvliesholte, vandaar de benamingen *natte* en *droge pleuris*. Het meest kenmerkende van de ziekte is dat bij het inademen een heftige pijn in de zij wordt gevoeld. Daarom werd de ziekte vroeger ook *zijdewee* of *zijdepijn* genoemd.

In de informele taal zijn uitdrukkingen als *zich de pleuris schrikken, werken* voor 'zeer hevig schrikken, zeer hard werken', de *pleuris in hebben* 'het land hebben, heel erg kwaad zijn' en *de pleuris breekt (er) uit* 'er zijn (daar) grote moeilijkheden ontstaan' heel gewoon. Hoewel de Grote Van Dale (1992) dat, in tegenstelling tot andere ziektes, niet vermeldt, komt *pleuris-* ook voor als productief eerste deel in samengestelde woorden, vooral in woorden als *pleurishekel, pleurisherrie, pleurisweer, pleuriszooi* en in scheldwoorden als *pleurishoer, pleurishond, pleurislijder* en *pleuriswijf*. De 'overtreffende trap' van *schoft* is *pleurisschoft*, zo meldt ons een 60-jarige Amsterdammer.

De verwensing *krijg de pleuris* komt zeer veel voor. Ook de verkorting *krijg de pleur* wordt wel gebruikt. Het WNT, dat *pleuris* en *pleuritis* in 1932 behandelde, vermeldt de verwensing niet. 'Op basis van de afwezigheid in het WNT moeten wij welhaast tot de conclusie komen,' aldus Van Sterkenburg (1997), 'dat de verwensing *krijg de pleuris* van tamelijk jonge datum is.' Uit de studie van De